Nové cesty obilní politiky, diktované nebezpečím válečným, ale při tom i hluboce prosycené sociálními motivy, otvírají přirozeně perspektivy pro úvahy o budoucím znovuuspořádání politiky obilní po válce. Pochopitelně nescházejí hlasy, které, pojímajíce věc s přídechem sankvinismu dnešní doby, vidí v dnešní válečné obilní politice definitivní rozžehnání se s dosavadní politikou obilní a spatřují východisko budoucího uspořádání věci ve státním obilním monopolu. Oproti tomu lze souditi, že to, co vyžádala si dnešní doba v oboru obilní politiky, jest provisoriem, byť i rozsáhlým a smělým ve své konstrukci; další vývoj sotva však sáhne k definitivní dostavbě tohoto provisoria.

Oproti tomu lze za to míti, že v oboru obilní politiky, právě tak jako pravděpodobně v mnohých jiných oborech, zkušenosti čerpané z dnešní doby nemohou zůstati bez dalších důsledků na budoucí uspořádání věcí a že též v naší obilní politice zanechají své vážné stopy. Omeziti se v oboru tomto téměř výhradně jen na prostředky celní politiky bez zřetele na další stránky politiky cenové, na otázky distribuce atd., jak se to dosud dělo, bylo jistě vzhledem k stoupajícímu významu chlebové otázky příliš málo. Doufejme, že zkušenosti a podněty dnešní doby válečné dají obilní politice naší nové směry a obohatí ji novými prostředky.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku.*)

Dr. Jos. Gruber.

Nejenom stát, také národní hospodářství, jednotlivci, podniky, společnosti, peněžní ústavy, obce mají ve válce zvýšenou potřebu peněz. V Rakousku zmírnilo účinek prvního nárazu válečného, že válka zastihla národní hospodářství ve stavu hospodářské deprese. Asi od r, 1905 měla říše**) kromě krátkého přerušení za anexní krise řadu příznivých hospodářských let: silně se rozmohl průmysl a neobyčejně stouplo bankovnictví, zakládány četné nové

*) Pokračování referátů v loňském ročníku započatých.

**) Sledujeme zde v podstatě stať W. Federna »Österreich-Ungarns Geld- und Kreditwesen im Kriege« v Krieg und Wirtschaft, 2. svazek, Tubinky 1915, str. 323 a násl. Srovn. ostatně i výroční přehled v O. N. 1913, str. 44 a násl.; dále Prof. Dr. Plenge, Der Krieg und die Volkswirtschaft, Münster i. W. 1915; Prof. Dr. Landesberger, Der Krieg und die Volkswirtschaft, Vídeň 1914; Prof. Dr. Riesser, Finanzielle Kriegsbereitschaft und Kriegsführung, Berlín 1913, a pro podrobnosti současné zprávy denních listů českých a německých.

banky a ve venkovských městech zřizovány filiálky, bankovní kapitály opětovně silně rozmnoženy a pomocí sítě filiálek a sběren i za poskytování vysokých úroků přilákávány ve velkém rozsahu úsporné kapitály. Průmyslový rozkvět podstatně se opíral o úvěr netoliko provozovací, nýbrž i zařizovací, také pozemková a domovní spekulace neobvykle se rozmohla a již hodně před početím balkánské války ukazovalo úvěrní hospodářství skoro ve všech oborech znepokojivé známky přepětí. Přes zvýšení nezdaněného kontingentu bankovkového ze 400 na 600 mil. K zák. z 8. srpna 1911 měla Rakouskouherská banka od srpna 1911 koncem každého měsíce zdaněný oběh, její varování bylo bez výsledku a po marném zvýšení bankovní sazby ze 4 na 5% počala na jaře 1912 banka s demonstrativním odmítáním směnek, jež konečně způsobilo, že i banky hleděly obmezovati úvěr.

---

*) Srovn. O. N. 1912 str. 485 a 533, r. 1913 str. 103, 243 a j.

Tím nepřestaly však nároky na cedulovou banku jakožto na ústřednu úvěrnictví. Poštovní spořitelna vyzvedla pohledávky, jež měla dosud asi za 140 mil. K u bank z poslední 400milionové státní výpůjčky, v Rakousko-Uhersku a Německu v pokladničních poukázkách učiněné, a také jiné státní peníze byly vyzdvihovány. Obchodní banky zásobovaly se velikými obnosy peněžními pro sebe i své filiálky, aby byly vyzbrojeny pro vybírání vkladů svými komitenty i aby si nad tuto běžnou potřebu zjednaly pohledávky u cedulové banky, aby nemusily v případě zvýšené potřeby teprve o nové úvěry zadávati. Podobně spořitelny a jiné ústavy a podniky hleděly svých úvěrů n banky využiti, aby si zajistily hotové prostředky. Ke zvýšené potřebě peněz a vybírání vkladů je právě za války mnoho podnětů: statisíce těch, kteří byli povoláni k praporům, musili zcela nebo z části vyzvednouti své úspory pro sebe i své rodiny, také jiné obecenstvo hledělo již pro přerušenou dopravu poštovní, telegrafní a železniční držeti pohotově větší zásoby peněz nežli za normálních poměrů, překotná snaha opatřovati se hojnými zásobami potravin pro případ jejich zdražení rovněž pohlcovala úspory, válečné průmysly potřebovaly provozovacích prostředků, obchodnictvo rovněž obracelo se se svojí zvýšenou potřebou peněz nejen ke svým obchodním bankám, nýbrž i přímo k bance cedulové.

*) Čl. 84. bankovního statutu nařizuje: »Na všechen případ musí celkový obnos obíhajících bankovek býti ze dvou pětin kryt zákonnými kovovými penězi rakouské nebo uherské ražby dle své jmenovité hodnoty, nebo domácími

V Rakousku byla bankovní akta suspendována již několikráte. Poprvé roku 1848. Až do té doby vyměňovala banka své cedule za kov (stříbrné mince). V březnu 1848 poklesl následkem politických nepokojů kovový poklad banky se 65 na 48·6 mil. zl., ku přání banky zakázala vláda 2. a 4. dubna vývoz rakouských zlatých a stříbrných mincí, což mělo v zápětí prudký vzestup směnečných kursů, dne 21. května přiznán bankovkám nucený oběh, při čemž však banka s počátku vyměnila každému 25 zl. bankovek v mince; konečně banka zmocněna vydávati bankovky po 1 zl. a po 2 zl. Tenkráte zmizely všecky stříbrné mince úplně z oběhu, i nová drobná mince stříbrná 6krejcarová, protože byla ražena s vysokou vnitřní hodnotou kovovou. Obecenstvo pomáhalo si zatím rozstřihováním papírových zlatek ve 2 nebo 4 části (jež pak banka za celé bankovky vyměňovala) a soukromými cedulemi po 10 a 20 kr., jež vydávali obchodníci, továrníci, hostinští, městské správy atd., jež vláda opětovně marně zakazovala. Teprve vydání nových méněcenných drobných mincí a mincovních »šajnů« po 10 a 6 krejcařích učinilo nouzi o drobné konec.

K suspensi bankovní akty u nás potom i došlo za válečných let 1859 a 1866 a naposledy za bursovní a finanční krise r. 1873. Tehdy nemělo Rakousko ještě dnešních pružných hranic pro emisi bankovek, kolísajících dle výše kovového pokladu, nýbrž tuhou, dle akty Peelovy napodobenou soustavu Plenerovy akty bankovní z r. 1862, dle níž každá částka, o kterou úhrn všech obíhajících bankovek převyšoval 400 mil. K, musila býti hrazena stříbrem neb zlatem. V krisi r. 1873 bylo toto emisní oprávnění banky téměř vyčerpáno. Bankovní reserva banky klesla až na 13·3 mil. zl., když došlo k suspensi bankovního zákona. Možnosti zvýšiti emisi užito bylo tehdy jen skrovnou měrou. Reserva byla postupně o něco překračována (maxima dosaženo v listopadu 1873 částkou 28·5 mil. zl.), později však opět klesala a v říjnu 1874 mohla suspense býti opět zrušena. K překročení statutární hranice emisní došlo sice opětovně, nebylo však nijak pravidelné a pohybovalo se jen v mírných mezích.

---

obchodními mincemi zlatými, nebo cizími zlatými mincemi, nebo zlatem v prutech dle váhy, vypočtenými dle zákonného mincovního čísla korunové měny po srážce poplatku ražebního, ostatek oběhu bankovek, čítaje k tomu všechny ihned splatné závazky, musí býti kryt bankovně. K této bankovní úhradě smějí pak sloužiti: a) statutárně eskontované směnky a cenné papíry; b) statutárně lombardované drahé kovy, cenné papíry a směnky; c) statutárně koupené propadlé cenné papíry a kupony; d) směnky na cizí místa, jež co do doby oběžní a zavázaných odpovídají předpisům čl. 60. a 65., a cizí bankovky.«

Loni nároky na banku byly opravdu značné, ale záhy se zmenšily; v pondělí 27. července činily podané směnky pouze ve Vídni přes 140 mil., v úterý 93 mil., ve středu 80 mil., lombardy v týchž dnech 15, 50 a 18 mil. K. Arci mimo Vídeň — i v Budapešti — byly nároky daleko menší a značný díl byl ponechán u banky na běžný účet ihned nebo po krátkém mezidobí. Jak veliké byly v celku nároky na banku v těchto kritických dnech, dosud autenticky není známo, výkaz z konce července nebyl již uveřejněn; jen neoficielně se proslýchalo, že byla asi půl miliardou v daňové povinnosti.*) Přispělo ovšem, jak již řečeno, ke zmírnění situace, že válka se všemi svými důsledky přikvačila nikoli po vysoké konjunktuře bezprostředně, nýbrž po dosti značné depresi: koncem prosince 1912 za války balkánské měla banka směnečný portefeuille 1341 mil. K a celkový oběh bankovek 2815 mil., před vypuknutím dnešní války dne 23. července směnečný portefeuille pouhých 768 mil. a oběh bankovek 2130 mil. a měla tehdy při tehdejším kovovém pokladu 1589 mil. (1237·8 mil. zlata, 291·4 mil. stříbrných a dílčích mincí a 60 mil. K devis) dle bankovního statutu právo vydati ještě za 1843 mil. K nových bankovek. To se za válečného poplachu rychle zhoršilo, bankovky zůstávaly také arci déle v oběhu nežli za míru. Jednak totiž obíhá množství peněz u armády, kde správa vojenská i jednotliví důstojníci a vojáci daleko větší obnosy u sebe přechovávají nežli v míru, také doma zásobují se lidé trvale většími hotovostmi.

Zatím nastal však — jako bezvýjimečně v každé válce, zejména i v poslední ruskojaponské — jiný nemilý následek války, ba hotová finanční kalamita v prvních týdnech válečných, nedostatek drobných peněz. Především bylo množství drobných mincí zabráno pro nevyhnutelnou obrovskou potřebu vojska doma a v poli; avšak peníze, které byly mužstvu vyplaceny, přišly záhy znovu do oběhu, třebas předem v krajinách, kde se vojsko koncentrovalo. Ale všechny drobné mince, které byly vypláceny dělnictvu na mzdě, vojákům na platu, byly thesaurovány nerozumnými obchodníky, živnostníky a rolníky, krámy kupců, hokynářů, pekařů, řezníků, malé hostince a pod. byly kanály, jimiž ubíhaly miliony drobných mincí k neplodnému uložení v truhlách a příhra-

*) Banka Rakouskouherská má totiž zmíněnou shora úhradu dvoupětinovou — 40 % celkového obnosu vydaných bankovek musí býti hrazeno kovem, čítajíc do kovového pokladu 60 mil. K devis — s dalším obmezením, že za každý obnos, o nějž by celková emise bankovek kovem neuhrazených převyšovala obnos 600 mil. K (do r. 1911 pouze 400 mil. K), musí banka platiti oběma státům 5%ní daň.

dách.*) Obchodníci namnoze předstírali, že nemají s dostatek mincí k dodání na bankovku, s druhé strany zhusta bylo také drobných nákoupí k tomu používáno, aby za bankovku vyměněn byl kov, byť i jenom nikl, i po tramwajích jezdili lidé, jen aby si opatřili drobné k thesauraci, až vídeňská obec zakázala konduktérům měniti bankovky a obnos asi 100.000 K v drobných, který se takto denně na jízdném sešel, poukazovala bankám k výplatám a výměnám. Obtíže byly stále citelnější při domácnostních nákoupích, kde obchodník, dříve nežli zboží navážil, se dotazoval, bude-li mu placeno v drobných. A podobně bylo v hostincích, kavárnách, u fiakristů. Také přečetní soukromníci schovávali drobné peníze stříbrné v bláhové domněnce, že i tyto nehodnotné mince mohou kdysi nabýti větší hodnoty nežli papírové bankovky. U přepážek Rakouskouherské banky činěny byly tak veliké nároky na výměnu bankovek za drobné mince, že musilo se souditi na přímo pravidelný úmysl nahromaditi zásoby takových mincí, nikoli však uhraditi toliko bezprostřední nutnou individuelní potřebu pro běžné platy. Banka vydávala proto drobné jen nanejvýš do 50 K, vyjmouc továrny, jež dokázatelně potřebovaly drobných pro výplatu dělnictva. Našli se dokonce lidé, kteří namlouvali lehkověrcům, že bankovky jsou znehodnoceny, a vyměňovali je se značnou srážkou, disažiem, za drobné.**)

Vyskytla se řada návrhů, jak tísni odpomoci. Vážné hlasy zasazovaly se, aby byly vydávány bankovky po 5, 2 a 1 koruně a raženy stříbrné půlkoruny a niklové čtvrtkoruny jako drobné mince, které by se i po skončení války v oběhu mohly ponechati. Navrhováno též, aby trafikantům, hostinským a jiným koncesovaným živnostníkům bylo pohrozeno odnětím licence či koncese, kdyby zákazníkům na bankovky nechtěli dodávati; aby bylo k pla-

---

*) Pražské listy přinesly v polou srpna zprávu, že u některých živnostníků jde množství nastřádaných kovových peněz do několika pytlů.

**) Hned počátkem srpna bylo obyvatelstvo úředně upozorněno, že jest ve všeobecném zájmu zanechati hromadění mincí, z něhož jednotlivec skutečně nemá žádné výhody. Zejména že není příčiny odhadovati bankovku méně, než činí přiměřený počet drobných mincí, že nemá též naprosto žádného smyslu shromažďovati a zadržovati drobné mince, jež jsou zrovna tak jako bankovky penězi symbolickými a nejsou nikterak mincí, jejíž vnitřní hodnota rovnala by se hodnotě jmenovité, že Rakouskouherská banka pečuje samozřejmě všemožně, aby pro skutečné platební potřeby drobného obchodu dala i pro budoucnost k disposici potřebné drobné mince, že ostatně jsou stále a ve velmi značném rozsahu raženy nové koruny a jiné drobné mince a dávány do oběhu a není tudíž důvodu zásobovati se již nyní na pozdější dobu a odnímati takto přítomnosti, co potřebuje. Také bylo úředně upozorňováno, že přijímati bankovky za platidlo je zákonitou povinností všech státních občanů.

cení užíváno poštovních známek na kartony nalepovaných; aby stálí návštěvníci a zákazníci hostinců, kaváren, kupeckých krámů a pod. vstoupili k nim v jakýsi poměr abonentský tím, že by od nich za složenou bankovku 10- či 20korunovou obdrželi předplatní lístek, na němž by se denní konsum či odběr odepisoval — a v četných obchodech bylo to skutečně praktikováno —; aby bylo pohroženo, že bude stříbrným mincím odňata vlastnost platidla a ony tím sníženy na materielní svoji hodnotu, která u korunek činí necelých 40% hodnoty nominální — prostředek sice radikální, ale proto nebezpečný, že by vzbudil obavu, že by podobná devalvace mohla časem ještě snáze nastati u bankovek; aby velká města pro svůj obvod vydávala na základě složení většího obnosu v hotovosti u cedulové nebo jiné veřejné banky nebo u poštovní spořitelny vlastní papírové peníze, které by za bankovky vyměňovala a pod. Některá města i spořitelny skutečně takové vlastní papírové poukázky vydaly, bylo jim to však záhy zakázáno.*)

Obchodní komora pražská již 4. srpna žádala Rakouskouherskou banku o zaslání většího množství drobných mincí do Prahy, a není-li snad možno, navrhovala vydání drobných peněz papírových. Banka Rakouskouherská skutečně vydala značný díl své zásoby drobných mincí a do oběhu dány i staré stříbrné zlatníky, od let zadržované, které ostatně dosud dle zákona jsou mincí kurantní, a také horlivě pokračováno v ražení mincí nových. Není pochyby, že se v naší říši drobných mincí dosud razilo poměrně málo. Kontingent, jenž dosud platil pro ražbu drobných mincí, činil pro celou říši úhrnem 584 mil. K, z čehož jen za 128 mil. pětikorun, za 50 mil. K dvoukorun, 300 mil. korunek, za 48 mil. K 20haléřů, za 32 mil. K 10haléřů a za 26 mil. K bronzových mincí. Čítáme-li v říši obyvatelstva 52 mil., připadalo na 1 obyvatele průměrem něco přes 11 K drobných mincí, tedy daleko méně nežli v Ně-

*) Spořitelnám zaslán byl v září tento vládní výnos: Ministerstvo vnitra prý seznalo, že některé tuzemské spořitelny, aby odpomohly nedostatku kovových peněz, daly v oběh nezúročitelné pokladní poukázky po 5 K, 1 K a 10 h jakožto místní platidlo. Vydávání soukromých poukázek peníze zastupujících jest zasahováním do výsostných práv státu a do výhradně Rakouskouherské bance příslušejícího oprávnění vyhotovovati a vydávati na sebe samu poukázky, které jsou nezúročitelné a přínosci na požádání splatné. Ministerstvo vnitra po srozumění se s ministerstvem financí nařídilo tedy, aby tomuto zneužití bylo zabráněno. Další vydávání takových soukromých poukázek se zakazuje a spořitelnám se nařizuje, aby vydané již »bankovky«, jakmile se pokladnám vrátí, zničily. Při tom byly spořitelny upozorněny na trestnost neoprávněného vydávání bankovek nebo jiných nezúročitelných dluhopisů — velmi důrazné to zakročení, srovná-li se se skrovnou energií projevovanou dosud na př. naproti lichvě s potravinami.

KNIHOVNA VŠE
KNIHOVNA
Nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3 - Žižkov

mecku (20 M). Pro finanční rok 1914 bylo dle rozpočtu projektováno ražení 25 mil. kusů korun, za 125.000 K dvouhaléřů a za 27.500 K haléřů. Kolik bylo nových drobných mincí od počátku války nově raženo, autenticky vůbec není známo.*)

Nařízením z 18. srpna 1914 ř. z. č. 220. počala již v prvých dnech války usnesená emise dvoukorunových bankovek. Tisk těchto bankovek však nepokračoval tak rychle, jak by bylo obecenstvo očekávalo, přes to, že banka sáhla ke zcela neobvyklému prostředku, aby jej urychlila, svěřivši tisk soukromé tiskárně, která k tomu cíli dotyčnou část závodu podrobila velitelství, složenému z vojska a úřednictva Rak.-uherské banky, a dozoru vojensko-policejnímu.**) Bankovky technicky málo zdařilé a velmi neprospěšně se odrážející od drobných bankovek a poukázek zápůjčkových po-

*) Když ještě v polou září byly bance činěny výtky, že nepečuje dostatečně o ukájení potřeby drobných mincí a bankovek, dala Rakouskouherská banka 19. září korespondenční kanceláří uveřejniti přehled o množství drobných platebních prostředků, jež dala obchodu k disposici, jakmile počaly válečné zápletky. Oběh malých bankovek, stříbrných a drobných mincí zvýšil se od 23. července do 15. září 1914 takto:

A. Bankovky:

20korunové bankovky	27,946.668 kusů	=	K 558,933.360·—
10korunové bankovky	10,367.187 kusů	=	» 103,671.870·—
2korunové bankovky	21,683.922 kusů	=	» 43,367 844·—
dohromady malé bankovky v obnosu . .			K 705,973.074·—
B. Stříbrné mince			» 42,277.572·—
C. Drobné mince:			
5koruny			» 16,518.355·—
2koruny			» 2,192.524·—
koruny			» 52,114.516·—
20haléře			» 10,877.771·20
10haléře			» 4,732.535·70
2haléře			» 445 305·30
haléře			» 4.840·09
dohromady v drobných mincích			K 86,885.847·29
Drobných platebních prostředků bylo vydáno tudíž úhrnem více o			K 835,136.493·29.

Nepřestala-li tedy přece ještě tu a tam nouze o drobné peníze, mělo vinu — a to konstatováno v noticce dodané c. k. korespondenční kanceláří — v prvé řadě moratorium, kterým obecenstvo bylo přiměno, ano přímo donuceno, aby větší peněžní obnosy, které za obyčejných poměrů byly by přišly do bank a spořitelen, nahromadilo doma, a toto nahromadění přirozeně provedeno bylo s menšími obnosy, potřebnými pro vedení obchodu a domácnosti. Vinna byla dále trvající ještě nesmyslná úzkost obecenstva, jež bez potřeby množství peněz, zvláště kovových, doma skrývalo, a konečně v neposlední řadě nesvědomití spekulanti, kteří snažili se opatřiti si kovové peníze ve větších obnosech, aby je pak vydávali někdy za velmi značné srážky.

**) Tisk proveden nikoli jako u všech ostatních bankovek a státovek měditiskem, nýbrž na zinkových deskách vždy se 60 obrazy nové dvoukoruny. Denně lze jich takto vyrobiti 2·4 mil. kusů.

kladen říšskoněmeckých, záhy budily stížnosti a nutí k častým výměnám. Od tisku bankovek jednokorunových prozatím upuštěno. O úhrnné emisi bankovek dvoukorunových rovněž není autentických zpráv, jejich výdej řídí se ve smyslu cís. nař. ze 4. srpna 1914 ř. z. č. 202 patrně finanční potřebou říše.*)

(Dokončení.)

Scientific management.

Ing. **Albín Bašus.**

(Dokončení.)

Systém Taylorův jest v Americe značně rozšířen a stále se šíří; je to vysvětlitelno právě poměry typicky americkými, neboť vládne tam u výrobě ve většině závodů velký šlendrián a dělník americký ovládán je bezpříkladným shonem po dolaru. Ze závodů, v nichž pracuje se dle zásad scientific managementu, uvádí se nejčastěji: Tabor Manufacturing Co, Dodge & Gray, obě firmy ve Filadelfii, Western Electric Co v Chicagu a Belt & Co.

Dle údajů Seubertových stoupla po zavedení systému Taylorova v četných závodech výroba až o 100%, mzdy dělnické zvýšily se o 30 až 50%, ač doba pracovní byla zkrácena z $10^1/_2$ na 9 až 8 hodin.

V Německu zaveden jest systém Taylorův z části (stanovení akordů na podkladě časových pozorování) u firmy A. Borsig v Berlíně a v chemické továrně Knoll & Co v Ludwigshafenu. Dle téhož systému pracuje na př. známá automobilka Renault Frères v Paříži a největší švýcarská továrna na obuv J. F. Bally & Co v Schönenwerdu.

V Německu zřízen na popud Dra Rubnera ústav pro pracovní psychologii při »Společnosti císaře Viléma k pěstění věd« (Kaiser Wilhelm Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften) v Berlíně.

Scientific management jest pro hospodářství národní významno po dvojí stránce: theoretické, jako vědní nauka soukromohospodářská, a praktické, pro hospodářskou politiku závodů průmyslových.

Se stanoviska theoretického je zajímavo, že Taylor vymezil zcela přesně úkol dělníka a význam práce jeho v dnešním systému výrobním, že vykázal podnikateli, který se má snažiti po docílení co největšího efektu jednotky dělnické, úkol výchovný, vůdčí,

---

*) Před vzdáním se Přemyšlu spálila dle časopiseckých zpráv vojenská správa za miliony bankovek, jež se nacházely v erárních pokladnách a byly by připadly nepříteli. O těchto bankovkách bude platiti totéž, co o kterýchkoli jiných, jež v majetku soukromém byvše zničeny (ohněm, roztrháním a pod.), nebudou bance k výměně předloženy, až bude svým časem nařízeno stažení těchto bankovek vůbec z oběhu.

ných malorolníků, kteří na svém hospodářství pracovali sami za pomoci svých rodinných příslušníků a bez pomoci cizí, a rovněž i příslušníci samostatných živnostníků, kteří živnost provozovali bez pomocníků živnostenských (§ 3 al. 1 a 2).

Musí zde býti případ nouze, to znamená, aby živobytí bylo závislým jen na osobním výdělku a tento povoláním k vojsku musil odpadnouti; nepozůstávat nárok na podporu,

a) když mobilisovaný dostává své služné nebo mzdu i nadále,

b) nebo z jiného důvodu na svém důchodu netrpí újmy,

c) nebo dle jeho životního postavení, nebo dle poměrů majetkových, výdělkových nebo příjmových je zjevno, že i nadále živobytí příslušníků jeho není ohroženo (§ 3 posl. odst.).*)

Toto zákonné ustanovení jevilo ovšem své důsledky i na postavení jiných osob nesamostatných, třeba nenáležely ke třídě dělnické, malorolnické nebo maloživnostenské. Tak na př. stanovilo zvláštní min. nařízení ze dne 26. 10. 1914 č. 296 ř. z., že kancelářští oficianti a pomocníci mohou na místě po 3 měsíce dostávati své platy po celou dobu své služby vojenské.

(Pokračování.)

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku.

Dr. Jos. Gruber.

(Pokračování.)

Obraťme se k peněžním poměrům v cizině.

V Německu je průmyslový život spjat daleko úžeji s úvěrem nežli v jiných zemích. Kdežto typem anglického továrníka jest muž, který v své továrně uložil jmění zděděné a potřebuje nanejvýš úvěru provozovacího, vznikly četné nové továrny v Porýnsku, Vestfálsku, Sasku a jiných průmyslových obvodech Německa (a podobně i v Rakousku) většinou pomocí vypůjčeného kapitálu a jím jsou též stále rozšiřovány. Toto hospodaření na dluh má sice povážlivé stránky, zjednává však též národohospodářsky významnou solidaritu mezi těmi, kdož disponují penězi, a

*) Tímto ustanovením liší se ovšem nárok dle tohoto zák. ustanovení podstatně od pojistných nároků dle posavadních zákonů o pojišťování dělnickém a pensijním, poněvadž zde vzniká zpravidla právní nárok za všech okolností, ať pojištěnec má nějaký soukromý důchod čili nic (výjimka při rentě ascendenční a rentě pro vdovce).

těmi, kteří jich produktivně mohou upotřebiti. »Není člověka, který tak něžně pečuje o blaho druhého, jako věřitel o blaho svého dlužníka. Muž s upjatými kapsami otevře je nejspíše ještě pro někoho, komu již mnoho půjčil, poněvadž má zájem, aby jej hospodářsky udržel, nechce-li ztratiti to, co již dříve byl dal.«*) Právě za válečné krise nynější byli věřitelé tím více nuceni svým dlužníkům dále uvěřovati, ačli nechtěli na místo možné ztráty budoucí riskovati skutečnou ztrátu úvěrů minulých, německé úvěrní zřízení se neshroutilo, naopak mírová jeho organisace plně vystačila i pro poměry válečné a četná zvláštní úvěrní zařízení, jako válečné úvěrní pokladny a pod., buď vůbec se neujala nebo alespoň nevyvinula značnější činnosti. Naproti akciovým bankám obchodním pak nynější president říšské německé banky, slavený Havenstein,**) od let důsledně provozoval politiku válečné přípravy jemným nátlakem, aby v tuzemském oběhu hleděly se obejíti co možná bez zlata, jež aby však bylo vždy pohotově pro platy do ciziny, aby v zájmu své likvidnosti udržovaly u říšské banky veliké pohledávky, aby říšská banka byla nejhlavnější strážkyní zlatého pokladu národa.***) Za války pak současně s vojenskou mobilisací mobilisována i říšská banka německá dne 2. srpna 1914 přikázáním válečného pokladu říšské bance a objemnou kyticí zákonů, jež byly již předem v míru tak pečlivě připraveny a propracovány, že je říšský sněm v jediném válečném zasedání 4. srpna 1914†) mohl schváliti. Nejčelnější předpisy byly zastavení výměny bankovek za zlato,††) prohlášení říšských pokladních poukázek až na další za zákonité platidlo, oprávnění soukromých cedulových bank k výměně svých bankovek užívati bankovek říšské banky, suspense starého mincovního zákona o povinné výměně říšských mincí stříbrných, niklových a bronzových u říšské banky za zlato.

Maximální hranice pro emisi bankovek zatím nezvýšena. Také v Německu sice oběh bankovek do konce července během jedi-

---

*) Jastrow, Die Finanzkraft Deutschlands, Zeit 4. dubna 1915.

**) Utvořeno pro něj slovo »Generalgeldmarschall«.

***) Sr. O. N. 1914, str. 460.

†) Srv. Georg Bernhard, Die Politik der Reichsbank im Kriege, ve Krieg und Wirtschaft, Kriegshefte des Archivs für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 1. str. 43–87; Arthur Dix, Die wirtschaftliche Mobilmachung Deutschlands 1914 v Conradových Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 49. sv., str. 12 a násl.

††) Hotové placení zastavila říšská banka ihned po vypuknutí války prostě via facti, zmocnění říšským zákonem nastalo teprv dodatečně.

ného týdne stoupl o více než jednu miliardu (1330 mil. M) a kovový poklad klesl o 163 miliony M, ačkoliv tehdy ještě ani částečně nemobilisovalo a nebylo ve válečném stavu. Avšak poměry jsou tam v mnohém směru daleko příznivější nežli u nás. Předně stačí v Německu kovová úhrada pouze třetinová, t. j. banka smí vydati nikoli jako v Rakousku $2^1/_2$krát, nýbrž 3krát vyšší obnos svého kovového pokladu v bankovkách: na základě 1561 mil. M svého kovového pokladu z 31. července 1914 směla říšská banka německá vydati 4683 mil. M bankovek, kdežto podle rakouského bankovního statutu by jich směla vydati pouze 3902 mil. M. Německo utvořilo dále, aby čelilo předvídané nouzi o platidla, již »zákonem o změně ve finančnictví« ze 3. července 1913 dvě reservy k doplnění zlatého pokladu věže Juliovy po 120 mil. M tím, že za 120 mil. M vydáno říšských pokladních listů po 5 a 10 M, za které tolikéž zlatých mincí staženo z oběhu, a za dalších 120 mil. M nově naraženo stříbrných mincí. Do vypuknutí války nashromážděno z toho 85 mil. M a tyto spolu se starým pokladem 120 mil. M odevzdány bance, která na jich podkladě mohla vydati za dalších 615 mil. M nových bankovek. Také nově zřízené zápůjční pokladny přispívaly k možnosti rozmnožení bankovek tím, že jejich listy mohla říšská banka čítati do bankovkové úhrady.*)

Z dalšího vývoje za války dlužno zaznamenati alespoň několik momentů: Předem formální, že žádným nouzovým zákonem nebyla zastavena povinnost říšské banky k uveřejňování pravidelných výkazů. Dále, že v Německu následkem suspense výměny bankovek za kov i následkem denní soustavné a energické propagandy, aby obyvatelstvo dobrovolně ze svého majetku zlato k bance skládalo a za ně bankovky přijímalo, zlatý poklad říšské banky německé za války stoupl o více než jednu miliardu marek.**) Konečně že přes silné rozmnožení bankovek kovová úhrada neklesla dosud nikdy pod minimum zákonem předepsané.***)

---

*) Tyto půjčkové pokladny pro poskytování úvěru na záslavu cenných papírů nebo zboží jinak významu jim přikládaného, jak shora zmíněno, vůbec nenabyly.

**) Dle Jastrowa činily zlaté zásoby v sklepích říšské banky německé v miliardách M koncem měsíců

července	1·25,	října	1·86,	ledna	2·16,
srpna	1·56,	listopadu	1·99,	února	2·27,
září	1·72,	prosince	2·09,	března	2·34.

***) V posledním týdnu březnovém stoupl oběh bankovek na 5624 mil. M, nejvyšší dosud dosažený obnos, z čehož připadá na malé bankovky 2355 mil. M, úhrada bankovek zlatem činila 31. března 1915 vždy ještě 41·6%, celková kovová úhrada 42·3%.

Nedostatek drobných mincí ze stejných celkem příčin jako v Rakousku a v jiných státech byl za prvního válečného poplachu údělem také v Německu a odpomoc zjednávána také zde ražením drobných mincí, zejména stříbrných, královská mincovna v Berlíně i ostatní mincovny říše (v Hamburce, Drážďanech, Mnichově, Štutgartě a Karlsruhe) denní i noční prací hleděly drobné stříbrné mince uvésti na přípustnou zákonnou úroveň 20 M na osobu (do války činil oběh stříbra v Německu 17 M na osobu, směla tedy říše při 65 mil. obyvatelstva naraziti drobných stříbrných mincí ještě asi za 195 mil. M),*) jednak připuštěním emise bankovek na drobné obnosy.**)

Banka francouzská***) již od dlouhých let co nejhorlivěji připravovala finanční výzbroj válečnou, důsledně a energicky hromadila zlato a stahovala je z ciziny i z oběhu, kdežto výměna bankovek za zlato při udržované »kulhavé« měně francouzské nikdy nevisela na pouhé libovůli majitelů bankovek, a tiskla již napřed malé bankovky, které pomocí svých filiálek na všech čelných místech země držela pohotově. Jinak nebylo však pro válečnou organisaci úvěrnictví, jaká v Německu byla od let do nejmenších podrobností promyšlena a nyní provedena, připraveno pranic. Velkobanky odloučily se časem od spojení s francouzským průmyslem, které je tudíž pěstováno především středními a místními bankami v střediskách průmyslových, a vyvinuly se v banky depositní a umísťovací, jež od let úsporné kapitály obyvatelstva, i rolnického sváděly jednostranně na cizozemské, zejména exotické papíry rentové. Když následkem balkánské války, finančních potíží zejména Brasilie a Mexika a převratu konjunktury se kursy silně znehodnocovaly, vyvíjela se od podzimu 1912 ve Francii těžká finanční krise, obyvatelstvo při známé úzkostlivé svojí po-

*) Ražba zlatých mincí se ve válce obyčejně zastavuje, protože se bankovky za zlato nesměňují a pro vnitřní kovovou úhradu bankovek je lhostejno, má-li banka v sklepích zlaté mince či prutové zlato.

**) V Německu směly bankovky dle bank. zákona ze 14. března 1875 zníti jen nejméně na 100 M (pak na 200, 500, 1000 a násobky tisíců M), teprve zákonem z 20. února 1906 zmocněna říšská banka (nikoliv ostatní cedulové banky německé) vydávati bankovky po 50 a 20 M, říšské pokladniční listy zněly původně na 50, 20 a 5 M, od zákona z 5. června 1906 však jen na 10 a 5 M, od 2. září 1914 pak vydávány poukázky nově zřízených zápůjčních pokladen po 2 a 1 M.

***) Srv. k tomu všemu Eugen Kaufmann, Die Finanz- und Wirtschaftslage Frankreichs im Kriege, Kriegsheft II. des Archivs für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Tubinky 1915, str. 431 a násl., a dodatek k tomu v Kriegsheft III., str. 726; Hugo Hartung, Die finanzielle Rüstung der kriegführenden Staaten, Berlín 1914, str. 14 a násl.; Der österr. Volksw. v čísle ze dne 27. února 1915.

vaze thesaurovalo hotových mincí do mnoha set milionů*) a ještě před výbuchem loňské války jevil se nebývalý dříve citelný nedostatek mincí zlatých i stříbrných.

Přirozeně pak za válečného nebezpečí 1914 vystoupila peněžní panika a nouze o platidla zvlášť ostře ve dnech vypuknutí války předcházejících. Již dne 27. července vymizelo prý netoliko všechno zlato, v němž se vyvinulo pravidelné ažio, nýbrž i téměř všechno stříbro z oběhu, banka 30. července přikročila k dávno připravenému výdaji malých bankovek po 20 a 10 fr. (do té doby nejmenší obnos, na nějž bankovka směla zníti, byl 50 fr.) a zastavila nebo na minimum obmezila i vydávání stříbra do oběhu. Nastal nesmírný nával k lombardu u pokladen francouzské banky, protože každý chtěl papíry co možná proměniti v hotové peníze. Tíseň o drobné, v něž nebylo lze bankovky proměniti, dostoupila toho stupně, že obchodní komora pařížská vydávala od 23. srpna noty po $^1/_2$, 1 a 2 fr., 23. září zmocněna určitá města vydávati městské bony a stanoveno jich maximum, způsob zúrokování i datum splacení po skončení války, od 10. září vydávány nové stříbrné bony bankovní po 1 a 2 fr. Nastal run na spořitelny a banky, a po řadě výnosů z prvních dnů srpna o obmezení výplat vydáno 9. srpna všeobecné moratorium, bursa zůstala sice hlavně pro kasovní obchody otevřena až do přesídlení vlády do Bordeaux (2. září), ale obraty se záhy scvrkly na minimum. Protože nejvyšší hranice pro emisi bankovek, bankovním zákonem z 29. prosince 1911 ze 5·8 na 6·8 miliard zvýšená, byla již na sklonku července téměř vyčerpána, zvýšeno zákonem ze 4. srpna 1914 maximum emise bankovek na plných 12 miliard fr. a i tento kontingent může býti usnesením ministerské rady dále zvýšen. Také oběh bankovek alžírské banky připuštěn do 400 mil. fr. s týmž dodatkem o překročení tohoto maxima. Týmž zákonem zproštěny obě cedulové banky směňovati bankovky za zlato a zastaveno prozatím uveřejňování týdenních výkazů banky francouzské. Přes tato opatření mohla francouzská banka svůj zlatý poklad jen o málo zvětšiti — důkaz to malé obětavosti obyvatelstva, v jehož

*) Ještě před válkou četní velkokapitalisté z bázně před důchodovou daní a povinností deklarační přenesli znenáhla obrovské kapitály — mluví se o miliardách — do ciziny. Následkem zvýšení kolku z cenných papírů z 31. března 1914 bylo do konce května 1914 již na 750 mil. francouzského kapitálu deponováno v bankách belgických, počátkem května jediný velkokapitalista vyvezl ze země 30 mil. fr. (Kaufmann, Kriegsheft II., str. 434).

pokladnách nahromaděno je zlata dle odhadů na 3—3½ miliardy,*) právě tak jako malou jest ochota ukojiti dostatečnou měrou velké potřeby státu k vedení války. Tyto potřeby byly dosud při poměrném nezdaru půjček vnitřních i zahraničních ukojovány skoro výhradně bankou francouzskou, t. j. výdajem nekrytých bankovek. Banka francouzská byla původně konvencí z 11. prosince 1911, ratifikovanou 4. srpna 1914, jen zavázána býti státu pro mobilisační účely k disposici 2900 mil. fr. (a banka alžírská 100 mil. fr.), nová konvence z 21. září 1914 zvýšila závazek banky k poskytování záloh státu pro válečné účely na 6 miliard; stát platí bance po dobu války 1% úroků, což rok po skončení nepřátelství se zvyšuje na 3%, splacení záloh má pak stát provésti co možná brzy, však bez přesných terminů. Do 24. prosince činily tyto zálohy státu 3900 mil. fr. Celkovému oběhu bankovek téhož dne v obnosu 10 miliard je po ruce úhrada 4½ miliardy v hotovosti a asi ¾ miliardy ve směnkách, vklad 2650 mil. nepoužitých peněz od soukromníků umožnil bance půjčiti státu ony téměř čtyři miliardy bez přílišného použití bankovního lisu. Aby umožnila obchodu uspořádání obchodů v zemích spřátelených a neutrálních, dala banka do nejčelnějších středisk obchodních veliké peněžní hotovosti, s ruskou státní bankou učinila dohodnutí, dle něhož banka poskytne zálohou potřebné prostředky v obnosu 500 mil. fr., aby mohly býti zaplaceny závazky bank ruských u bank francouzských, převzala konečně za francouzský stát i poskytnutí záloh Belgii, Srbsku a Černé Hoře, úhrnem 340½ mil. fr.**)

Jako obyčejně konala dne 28. ledna 1915 francouzská banka svoji valnou hromadu, uveřejnila obvyklou výroční zprávu a po-

---

*) O stavu francouzské banky uvádějí se tyto číslice (v mil. fr.):

	31. prosince 1913	30. července 1914	24. prosince 1914
kovová zásoba zlata	3508	4141	4158
kovová zásoba stříbra	639	625	356
stav směnek	1526	2444	3736
zálohy státu	205	205	3900
oběh bankovek	543	6683	10043
běžné účty a šeková konta	575	948	2651

Zlato ve volném oběhu francouzském páčil 1. ledna 1913 americký mincovní ředitel na 3050 mil. fr., pařížský korespondent londýnského »Economist« ze 16. ledna 1915 na nejméně 3½ miliardy fr., »Frankfurter Zeitung« z 5. ledna 1915 na 3½—4 miliardy fr.

**) Při přibližování se válečných dějů k Paříži banka francouzská převedla své poklady 1. září do Bordeaux a 16. září odtud do Londýna, kam se uchýlila se svým pokladem též Národní banka belgická, nalezší již dříve při uzavření všech bank v Bruselu své zatímní útočiště v Antverpách.

čala s opětným vyhlašováním týdenních výkazů, takže »dnes je Rakouskouherská banka jedinou cedulovou bankou velkých válčících států, která neuveřejňuje žádných týdenních přehledů«.*)

Přes veliký a rostoucí oběh nekrytých bankovek bylo francouzské bance možno udržeti bez zmenšení zlatého pokladu francouzskou měnu trvale na úrovni paritní a někdy i nad to. Mohouť platy do ciziny za dodávky válečného materiálu z valného dílu hrazeny býti z velkých pohledávek, jež má Francie ve státech neutrálních a jež se neustále rozmnožují o nepřetržitě docházející obnosy z kuponů i amortisačních kvot na cizozemské papíry, a o anglické rimesy za vydržování anglických vojsk ve Francii i za bony národní obrany v Londýně diskontované, a pokud by vše nestačilo, vypomůže krátkodobými půjčkami trh londýnský i americký.**)

V Anglii již v posledním týdnu červencovém nastal run k bance, který se na obratu července a srpna ještě stupňoval, takže v pouhých dvou dnech 30. a 31. července bylo prý do banky zadáno za 32 mil. liber směnek (asi 768 mil. korun). Kdežto pak zprvu výtěžek směnek býval ponecháván na běžném účtě, takže oběh bankovek se jen mírně rozmnožoval a zlatý poklad jen málo seslaboval, v týdnu vypovězení války šlo s dalším ohromným stoupnutím směnečného portefeuillu ruku v ruce rychlé zmenšování kovového pokladu — zlato šlo do Francie a jiných států kontinentálních — a vzrůst oběhu bankovek. Banka chopila se tudíž ostrých opatření: po pravidelném bankovním svátku 3. srpna určeno pět dalších, bankovní sazba zvýšena v rychlém sledu ze 6 na 10%, zákonně prohlášeno moratorium a dne 4. srpna suspendována stará Peelova akta, dle níž smí anglická banka vydati bankovek kovem nekrytých pouze $18^1/_2$ mil. liber, v tom směru, že rozšířeno emisní právo banky prý na 30 mil. liber a banka smí vydávati i malé bankovky (nejmenší obnos bankovek, na nějž smějí zníti, je za normálních poměrů 5 £) také po 1 £ a 10 sh, jichž do polou září obíhalo za plných 74·41 liber (asi 1785 mil. K). Když nyní obecenstvo mělo možnost konati těmito bankovkami drobné platy, jež byly vymizením zlata z oběhu nesmírně stíženy, ustal nával k bance o zlato — větší platy konají se v Anglii, jak známo, v rozsáhlé míře šekem — a také směnečný portefeuille následkem moratoria stoupal již daleko mír-

*) Der österr. Volkswirt ve Vídni z 13. dubna 1915.
**) Kaufmann, Kriegsheft III., str. 729.

něji, takže již 8. srpna diskontní sazba snížena zprvu na 6 a pak na 5%.

Pro anglickou banku jest nesmírnou úlevou, že všechno zlato z nejdůležitějších těžisek, Kapu a Australie, plyne nejprve do Londýna a že za války přestala soutěž kontinentálních států o zlato, takže Anglie při své ostrovní povaze a ovládání světového moře může i za války zlato dostávati a jím zahraniční dodávky potravin, surovin a válečného materiálu, zejména do Severní Ameriky, platiti, kdežto státy kontinentální, nemajíce k disposici zlatodolů, jsou, pokud je nutno platiti zlatem, nuceny bráti je výhradně z kovových pokladů svých cedulových bank.*)

V Rusku jest, jak známo, cedulová banka ústavem státním, nikoliv jako u nás, v Německu, Francii, Anglii a j. akciovým, její úkoly jsou také širší a její posice nesnadnější nežli ostatních bank cedulových. Banka ruská není pouze cedulovým ústavem a strážkyní měny ruské, bankéřem vlády a clearinghousem bank ruských, nýbrž je zároveň i průmyslovou bankou pro dlouhodobé úvěry průmyslové a současně ještě více agrární bankou, která provozuje ve velkém slohu půjčování na obilí ve vlastních bankovních skladištích uložené a poskytuje zemstvům i zemědělským družstvům kapitál základní a provozovací, takže jejími zemědělskými investicemi a obilními lombardy bývá více méně immobilisováno téměř na 300 mil. rublů. K tomu jsou její předpisy o kovové úhradě velmi přísné a zcela nepružné: zákon z r. 1897 určil obnos bankovek nekrytých na pouhých 300 mil. rublů, všechny ostatní bankovky musí býti plně kryty a sice pouze zlatem.**) S tímto nepružným právem emisním se ovšem ve válce naprosto nedalo vystačiti. Dne 23. července resp. 3. srpna tudíž zakázáno

*) Der österr. Volkswirt z 22. srpna 1914 proto připouštěl, že by v Anglii nebylo ani potřebí suspendovati výměnu bankovek za zlato, pokud k tomu banka nebyla nucena v prvním návalu srpnovém.

**) Jak se rozvíjel oběh bankovek a zlatý poklad ruské státní banky v posledních letech, viděti z tohoto číselného přehledu:

Počátkem roku	Oběh bankovek	Zlatý poklad
	milionů rublů	
1909	1087	1220
1910	1174	1415
1911	1234	1450
1912	1327	1436
1913	1495	1556
1914	1665	1688
30./V. 1914	1646	1785
23./VII. 1914	1634	1745.

Jak oběh bankovek, tak zlatý poklad státní banky se tedy v posledních letech značně zvýšily.

bance směňovati bankovky za zlato — »dočasně, pokud trvají mimořádné poměry« — což dosud činila neobmezeně a sice i za celého trvání války rusko-japonské, státní bance přiznáno právo vydávati nad zákonitý obnos další bankovky až k maximu 1200 mil. rublů a banka zmocněna po vybrání uložených u ní deposit státního pokladu diskontovati krátkodobé státní pokladniční poukázky v míře podmíněné potřebami válečnými.*)

Nemá tedy maximální emise bankovek nekrytých převyšovati 1500 mil. rublů a všech obíhajících bankovek 3200 mil. rublů, takže by kovová úhrada činila i při plném vyčerpání emisního práva přes 50%. Avšak zlatý poklad banky, který ještě až asi do polou října 1914 vykazoval ustavičné mírné stoupání následkem přílivu z volného oběhu vnitroruského, zmenšil se od té doby asi o 100 mil. rublů, hlavně tím, že ruská vláda, aby mohla zaplatiti vojenské dodávky a úroky z půjček v cizině umístěných, vyvezla do Londýna 75 mil. rublů ve zlatě (kromě toho, že uzavřela na londýnském trhu krátkodobou výpůjčku 12 mil. liber, za týchž prý podmínek, jako platí pro krátkodobé výpůjčky britské vlády.**) Státní banka nemohla dále mnoho zlata získati ani z vlastní ruské těžby zlata, která se pro rok 1914 odhaduje na 50 mil. rublů, protože největší díl této ruské těžby připadá na Sibiř a sice na obvody velmi těžko přístupné, kde opatření a zásobování dělnictva je spojeno s velkými obtížemi, a jejího rozmnožení bylo by lze docíliti jen nákladným zlepšením technickým v dolech a ryžovištích a vybudováním bídných dosud komunikací — Amursko a Priamursko však sotva v brzku dojdou zlepšených poměrů dopravních.***)

Nedávno bylo konečně ruské státní bance dáno zmocnění vydati další miliardu rublů nekrytých bankovek, tedy zvýšení emise ze 1·5 na 2·5 miliard, což ovšem poměr kovové úhrady k úhrnné emisi zhoršuje, třebaže by bylo dnes ještě předčasno »mluviti o shroucení zlaté měny ruské«.†)

---

*) Judith Grünfeld-Coralnik, Die russische Volkswirtschaft im Kriege, Kriegsheft III., str. 648 a násl., rozvláčné a neurovnané pojednání, které však četnými citáty z ruských listů je svědectvím, jak volně se na Rusi kritisuje a diskutuje i o palčivých otázkách měny a financí státních.

**) Judith Grünfeld na uv. m. str. 659.

***) Silnější zásoby zlata odcházely za války ze Sibiře do Číny a odtud do Ameriky, což přimělo vládu k zákazu vývozu zlata ze Sibiře.

†) N. Fr. Pr. 15. dubna a N. W. Tagbl. z 25. března 1915. Jinde jsou poměry nepochybně ještě horší. Srovnání stavu kovových zásob a emise bankovek v Rusku před vypuknutím války a nyní podává tento obraz (v milionech rublů):

Londýnský kurs rublu drží se již od delší doby asi na 115 rublech za 10 £,*) pasivní platební bilance Ruska se podvázáním exportu, pro nějž se hledá cesta dobytím Dardanel, a dovozem válečného materiálu z ciziny stále zhoršuje.**)

(Dokončení.)

Třaskaviny a kyselina dusičná.

Inž. **Jaroslav Veselý.**

Bohatý obor chemické technologie, výroba třaskavin, vykazuje ve svém vývoji pestrou řadu látek, která stále se rozšiřuje a v níž poslední členové svými účinky daleko předstihují členy výchozí. Tato vývojová čára počíná černým střelným prachem, který pokud známo poprvé vyskytuje se na začátku 14. stol. u Arabů, pokračuje přes střelnou bavlnu, vynalezenou r. 1845 Schönbeinem, a přes nitroglycerin, objevený Sombrerem, k Nobelovu dynamitu, náhodou objevenému r. 1866. Odtud pak vychází dále třaskavá želatina, balistit a jiné druhy střelného prachu nitroglycerinového

---

	1. (14.) července 1914	23. března (5. dubna) 1915
zlato a stříbro	1673	1570
zlaté pohledávky v cizině	143·7	139·3
oběh bankovek	1630	3307·8
poměr úhrady bankovek	100%	47·5%.

V Německu, jak známo, stačí pro bankovky kovová úhrada 33·3%, v Rakousku 40%. Národohospodář Georg Bernhard (Kriegsheft I., str. 66) se dokonce vyjadřuje takto: »Opravdu jest, není-li předepsána plná úhrada, procento úhrady bankovek nanejvýš lhostejné . . . každá pouhá procentní úhrada bankovek je pouze fikce, která se zdá míti pouze psychologickou důležitost pro udržení důvěry obyvatelstva. Proto jsem také v míru vždy o to se zasazoval, aby byla třetinová úhrada zmírněna, protože po mém soudu ve válečných dobách mohla velmi snadno na nás přikvačiti nutnost, že bychom takové zmírnění zavésti musili; a tu by právě pro onen psychologický moment bylo pochybno snižovati zákonně úhradu při vypuknutí války, když se opomenulo předsevzíti snížení dávno dříve v dobách míru.« K rozmnožení emise bankovek i k nové vnitřní půjčce přikročilo Rusko teprv, když poslání Barkovo v Londýně a v Paříži se ukázalo bezvýsledným.

*) Mincovní parita rublu jest 10 £ = 94·58 rublu, kurs uvedený tedy znamená disažio rublu asi 21%; německá vojenská správa na východě určila nucený oběh 100 M za 60 rublů (parita je 100 rublů = 216 M, tedy 60 rublů 129·6 M) čili asi disažio 23%.

**) Zadlužení Ruska za hranicemi válkou stouplo. K říjnové půjčce 12 mil. liber v Londýně (srv. O. N. 1914, str. 506) přistoupilo nyní dalších 40 mil. liber ruských pokladních poukázek, z nichž bylo dosud vydáno 10 mil. liber. Oněch 500 mil. fr., jež poskytla zálohou banka francouzská, je sotva dluhem státním, protože mají sloužiti jen k operacím reportním (směnečným pensím, prolongování bankovních platů atd.). Úhrnné zadlužení Ruska, které činilo před válkou 8809 mil. rublů, stouplo do 1. ledna 1915 na 10.473 mil. rublů, od té doby přibylo zmíněných 10 mil. liber půjčky londýnské a druhá vnitřní půjčka 500 mil. rublů (třetí má následovati, z první, rovněž 500 mil. rublové — srv. O. N. 1914, str. 506 — ze 16. října 1914, musila však dle Migulinových údajů převzíti 200 mil. ruská státní banka, protože soukromé banky pojaly jen 300 mil. rublů).

Podle právního odvětví, v něž jest zařaditi dotyčnou smlouvu o výpůjčce, lze děliti dluhy státní na soukromo-, veřejno- i mezinárodně-právní. Dluhy státem (zejm. jakožto podnikatelem) jure privatorum kontrahované vykazují všechny formy soukromoprávní výpůjčky; veřejnoprávní výpůjčky vycházejíce od forem totožných i analogických, jaké v obchodě soukromém jsou obvykly,[60]) utvořily zvláštní formy v dluhu knihovním, rentě a penězích papírových (státovkách); formou dluhů mezinárodních jest mezinárodní smlouva.

S hlediska ústavněprávního třeba zase hleděti k tomu, zda byly provedeny cestou ústavní, nebo zda z různých důvodů formy ústavní nebyly zachovány, ev. přímo byl jejich základem oktroy. Z tohoto rozdílu lze činiti důsledky často i povahy mezinárodní, zejména jde-li o otázku převzetí takových dluhů.

(Dokončení.)

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku.

Dr. Jos. Gruber.

(Dokončení.)

Potřeba suspense předpisů obmezujících výdaj bankovek i nařizujících výměnu bankovek za zlato, zákazy vývozu zlata a druhdy i mincí stříbrných a niklových i nouze o drobné peníze objevila se záhy po vypuknutí války i ve státech dosud neutrálních. V Italii byly cedulové banky, jak známo — následkem historického vývoje, kdy jako v Německu každý stát měl vlastní cedulovou banku a po spojení v jednotnou říši staré banky s jistými obmezeními oproti ústřední bance zachovány — tři, v Římě, Neapoli a Messině, zmocněny oběh bankovek již od 14. srpna o třetinu zvýšiti, ze zvýšené cirkulace musejí však státu odváděti 1%ní příspěvek. Pro nedostatek drobných mincí průmyslové středisko severní Italie, město Milán, vydalo 13. srpna 100.000 poukázek pokladních po 1 liře. V Rumunsku Národní banka zmocněna vydati do 100 mil. lei bankovky po 5 a 10 lei, v Turecku, tehdy ještě neutrálním, 4. srpna propůjčen bankovkám Ottomanské banky nucený kurs a banka zmocněna vydati bankovky po 1 a ½ libře, i ve Švédsku vydány 5. září noty po 1 koruně, v Řecku zakázán

[60]) Pokladniční poukázky, dlužní úpisy v určitých terminech splatné, slosovatelné výpůjčky s prémiemi nebo bez nich.

alespoň vývoz zlata, podobně jako v Holandsku, ve Švýcarsku zaveden nucený kurs a zrušena současně směnitelnost bankovek, zákonný poměr úhrady však nezměněn a počato s emisí bankovek po 20 a 5 fr. Také ve Spojených Státech amerických zvýšena 4. srpna přípustná hranice emise bankovek a od 1. září vydávány nouzové bankovky proti zástavě warrantů na obilí a bavlnu. Průběhem války pak tato opatření skoro všude rozmnožována a zesilována. —

Od počátku války zesilovala se postupně nouze o devisy.*) V týdnu před vypuknutím války musila banka Rakouskouherská

*) Bude nám zde snad prominuto trochu výkladu theoretického, alespoň na příkladech nejjednodušších.

Z přerozmanitých hospodářských vztahů mezi národy — vývoz a přívoz zboží z ciziny, zakupování státních rent, železničních obligací a pod. papírů cizozemských, zřizování podniků hornických, průmyslových, bankovních, železničních, pojišťovacích a j. v cizině tuzemskými akciovými společnostmi atd. — vznikají občanům jednoho státu proti občanům druhého (ovšem i také proti obcím, zemím a samému cizímu státu) peněžní pohledávky a naopak i závazky, k jichž vyrovnání užívá se předem směnek v cizině splatných a na cizí měnu znějících, neboli devis. Na př. vývozce cukru A v Praze vydá na svého anglického odběratele B v Londýně za tuto svoji zásilku cukru z Čech do Anglie směnku splatnou v Londýně; naopak obchodník s kávou C v Praze koupil (předpokládejme pro zjednodušení, že za stejný obnos) kávu od obchodníka D v Londýně. Měl by tedy exportér A z Londýna určitou sumu požadovati a importér C do Londýna touž sumu opět v kovu platiti. Věc se tedy zjednoduší tím, že obchodník C koupí doma v Praze od exportéra A směnku — v které týž nařizuje placení dlužného obnosu svému dlužníkovi B v Londýně — a zašle ji svému věřiteli D do Londýna, který si ji tam v den splatnosti od B sám nebo skrze svého bankéře dá vyplatiti. Tak byly oba obchody mezi Prahou a Londýnem skoncovány jedinou směnkou beze všeho posílání peněz: každý vývozce zboží dostal zaplacení doma opět od domácího (tuzemského) importéra. To jest případ nejjednodušší. Lze si jej mysliti s anglického stanoviska: D v Londýně vydá směnku na svého dlužníka B v Hamburce a prodá ji anglickému importéru C, který ji zaplatí svému věřiteli A v Hamburce. Směnky nahrazují tak zásilky drahokovu, jímž by se jinak mezimístní a mezinárodní platební závazky jednotlivců musily vyrovnávati, a uspoří se výloh za transport i pojištění peněz kovových, ztráty úroků, útrat výměny peněz za cizí atd. K tomu cíli směnky tuzemskými výrobci vydané a v cizině splatné sbíhají se na velkých tržištích (bursách) domácích, kde jsou pak zase hledány (kupovány) od osob, které mají činiti platy (jsou dlužny) v místě (zemi), kde směnka jimi hledaná je splatna, jsou předmětem pravidelných koupí a prodejů a mají svůj trh. Ve skutečnosti tuzemský importér nebude pravidelně sám kupovati směnky na cizinu (nenašel by snad příhodné právě sumy, ani složením několika směnek, nebo by doba splatnosti byla jiná, než kterou potřebuje, nebo nemůže sám posouditi její bonitu, nebo neví, jak by ji posuzoval jeho anglický věřitel). Užije tedy prostřednictví své banky, jež dá svoji vlastní směnku nebo poukázku na svou korespondující banku londýnskou, která ji pak anglickému věřiteli vyplatí a zaplatí pak tyto své takto vydané směnky potom najednou koupenými zatím směnkami obchodními na Londýn.

Cenu, která se platí za směnku, t. j. za obnos peněz, na nějž jest vydána, zoveme kursem směnečným. Základem směnečného kursu jsou parity mincovní, t. j. poměr měny domácí k měně cizí, na př. 100 M = 1.7·65 K. Je-li kvantita směnek žádaných rovna kvantitě směnek nabízených, t. j. jsou-li v daném okamžiku sobě navzájem rovny souhrny pohledávek a závazků tu-

posílati nepřetržitě peníze do ciziny, aby umožnila obchodním bankám splatiti vypovězené úvěry ústavů zahraničních a zamezila stoupání kursů devisních a tím zhoršování naší měny oproti cizině. Také obě státní správy potřebovaly zlata ku platům do ciziny. Na 120 mil. K lze páčiti tento export zlata za hranice, což zmenšilo emisní hranici našich bankovek o 300 mil. K, banka byla však nucena poptávku po devisách ukojovati a zlato do ciziny posílati, pokud trval mír a naděje na jeho zachování. Vypuknutí války zničilo mezinárodní styk hospodářský, platební a úvěrní mezi státy válčícími zúplna a s neutrálními a mezi samými válečnými spojenci z největší části, protože skoro úplně přestal obchod mezinárodní. Jsou však ještě platební závazky z dob minulých, státy válčící odebírají z ciziny nezbytné pro-

---

zemska naproti veškeré cizině, je kurs směnečný al pari, t. j. v úrovni kovové hodnoty, na kterou směnka zní, t. j. za směnku do ciziny se dá právě tolik tuzemských peněz, jako za hotové cizí peníze. Převyšují-li však směnky žádané kvantitu směnek nabízených, t. j. je-li celková platební bilance tuzemska oproti cizině dočasně pasivní, stoupne kurs směnek cizích nad pari (směnky dostanou t. zv. směnečné ažio), arci jenom do té míry, při které by se dlužníkovi již vyplatilo poslati do ciziny místo směnky peníze hotové (bod zlatový), poněvadž na konec dočasný pasivní rozdíl mezi pohledávkami a dluhy do ciziny přece jen musí býti vyrovnán drahokovem (zlatem). Převažují-li naopak směnky nabízené, t. j. má-li tuzemsko za cizinou dočasně převahu pohledávek nad závazky, klesne kurs devis pod pari (směnečné disažio) s týmž arci obmezením (t. j. až k bodu, při kterém se vyplatí dovážeti zlato, t. zv. dolní bod zlatový). Vysoký kurs směnečný znamená tedy okamžité větší zadlužení tuzemska naproti cizině, a mívaje v zápětí skutečný vývoz zlata, slove nepříznivým, nízký kurs směnečný jakožto znak dočasné aktivnosti tuzemska sluje příznivým. Kurs devis stává se takto jaksi tlakoměrem dočasného stavu bilance platební.

Může se však státi, že na př. v Hamburce A směnky na Londýn B nedostačují poptávce a měly by tedy vysoký kurs, kdežto mohou zde současně býti v nadbytku třebas směnky na Paříž C s nízkým tedy kursem, po kterých jest opět v Londýně poptávka a tedy vyšší kurs; hledí tedy bankéři v A (Hamburk) platiti do B (Londýn) směnkami na C (Paříž), které doma (v A) koupí a do Londýna zašlou, anebo za tyto pařížské směnky koupí v Paříži směnky na Londýn, jimiž pak tam platí (směnečná arbitráže).

Tak se stává, že se kurs směnek v A na všechna cizí místa přibližně vyrovnává, t. j. směnečný kurs všelikých směnek (na všechna cizí místa) řídí se dle celkového stavu platební bilance státu A naproti cizině vůbec; nejsou-li směnky, platí se třebas i prodejem cenných papírů, státních obligací a pod.

Nestačí-li tedy nabízené směnky v A vůbec, stoupne cena jejich nad pari o více nebo tolik, než by stál transport, pojištění, ztráta úroků, výměna peněz domácích za cizí a naopak, tak že se dlužníkovi v A vyplatí poslati kov. Tedy je-li na př. mincovní parita 100 fr. = 81 M a činí-li útraty zmíněné nanejvýš $1^1/_4$%, tedy směnka 100fr. bude státi nanejvýš 82·0125 M a nejméně 79·9895 M. Kdyby měl importér francouzského zboží dát za směnku více, poslal by do Francie raději zlato (82·0125 M v hotovosti).

Směnečné pari je pevné jen, je-li mezi oběma dotyčnými státy stejný podklad měnný; je-li však v jednom státě měna zlatá a v druhém stříbrná, nebo dokonce papírová, je pari měnlivé a směnečné kursy kolísají nejen dle

dukty — potraviny, suroviny —, za něž kompensací dostává se při podlomeném vývozu jen nedostatečně. Poslední prostředek konati platy do ciziny, export zlatový, přestal rovněž, protože cedulové banky skoro všude zastavily směňovati bankovky za zlato a uzavřením všech burs na pevnině přestalo i veřejné znamenání kursů devisních. Kde bylo v tuzemském volném oběhu zlato, všude zadržuje se k účelům thesauračním. Pochopitelno tudíž, že tvoření kursů devisních je úplně nekontrolovatelné, že trh devis je zcela desorganisován a že v zemích, jež mají veliké platební závazky do ciziny, vzniklo jako důsledek nepoměru mezi trvalou poptávkou a dočasnou nabídkou cizích platidel veliké disažio devis. Země, které mají za cizinou veliké a i nyní dobytelné

---

dočasné platební bilance země, nýbrž i dle měnivé relace obou drahokovů resp. dle změn v hodnotném poměru peněz domácích k cizozemským. Klesá-li hodnota peněz v tuzemsku, t. j. stoupá-li ažio, stoupá zde současně i kurs směnek cizích jakožto pohledávek (poukázek) na drahokov oproti cizině, a naopak, t. j. kursy devis (zahraničních směnek) neodchylují se podstatně od kursů valut (zahraničních mincí); jakmile není pevné parity mincovní mezi dotčenými státy, jest neobmezeno stoupání a klesání kursu, tak jako není hranice pro ažio.

Směnečné kursy působí i na tržbu zahraniční. Vysoké zadlužení země v cizině právě jako kleslá hodnota peněz v zemi jsou příčinou vysokých (nepříznivých) kursů směnečných v tuzemsku, které poskytujíce vývozci zboží do ciziny nad obvyklou prodejní cenu zboží ještě kursovní zisk, jsou takto zároveň podnětem k exportu zboží, jímž tuzemsko splácí dlužné úroky a kapitály cizině, kdežto tytéž vysoké kursy směnečné zdražujíce ceny zboží dováženého o ažio směnečné obmezují přívoz zboží z ciziny.

Naopak veliké kapitály v cizině uložené a vůbec značné pohledávky tuzemska z jakéhokoliv důvodu naproti cizozemsku způsobují klesání kursů devis, jímž se usnadňuje zaplacení cizozemského zboží (směnku, kterou se do ciziny platí, lze koupiti levněji) a tedy podporuje jeho dovoz, kdežto vývoz zlěžuje se, protože vývozce směnku naproti cizině musí prodati levněji. Odtud rčení, že vysoké (nepříznivé) směnečné kursy jsou premií na vývoz, nízké (příznivé) kursy premií na dovoz, zároveň však též vysvětlení skutečnosti, že aktivní bilance tržební (převaha hodnoty vývozu nad dovozem) je zpravidla vlastně a tedy v protivě ke tvrzení merkantilistů znakem zadluženosti země do ciziny, kdežto pasivní bilance tržební zpravidla znakem jinaké silné aktivnosti země naproti cizině.

Ovšem směnečný kurs právě jako peněžní ažio má v sobě samočinný korektiv. Vysoké (nepříznivé) kursy směnečné podporujíce export přivozují stoupání pohledávek tuzemska proti cizině a nabídku cizích směnek, která směnečný kurs opět stlačí; naopak nízké (příznivé) kursy podporujíce dovoz zvyšují dočasné zadlužení země do ciziny a tím i poptávku po cizích směnkách, která bude směnečné kursy zvyšovati, až se změní v nepříznivé (nad pari).

Do jisté míry jest regulátorem směnečných kursů diskontní politika bankovní. Stoupají-li směnečné kursy až k bodu zlatovému, jsou kovové zásoby bank, zejména banky cedulové, ohroženy nebezpečím, že drahokov bude od nich vybírán a do ciziny zasílán. Banka proto vydává na trh nejenom své zásoby devis, aby poptávce ulevila a kursy stlačila, nýbrž i zvyšuje diskontní sazbu, t. j. ztěžuje úvěr, čímž obmezuje počet nově vydávaných bankovek i nebezpečí okamžitého jich předkládání k výměně za drahokov. Vyšší úroková míra láká nadto do země cizí směnky, kapitály a zápůjčky, čímž rovněž kursy se snižují.

pohledávky, jako na př. Anglie za severní Amerikou a jinými státy neválčícími, a státy neutrální, jež prostředkujíce nyní všechen obchod mezinárodní, mohou v celém světě získávati výhodně pohledávek, mohou míti dnes také nejpříznivější kursy devisní. Tak znamenaly nejvýše devisy — kromě Anglie — Holandska, Švýcarska, Italie, kdežto země, které zahraničních pohledávek nemají nebo jich nemohou realisovati, mají disažio své měny oproti cizině. Tak i samo Německo přes počáteční skvělé úspěchy válečné a výtečnou finanční situaci platilo již koncem září 1914 za směnku amsterodamskou v Berlíně 179½, kdežto normální kurs je asi 169, tedy s ažiem asi 6%, za švýcarské bankovky 85½ s ažiem 5%, ano v Berlíně měly ažio i bankovky francouzské (3½% při kursu 84%) a belgické (1¾%), protože německé vojsko potřebovalo ke svým platům francouzské a belgické peníze, jež si v Německu pochopitelně těžko může opatřiti, a tedy na př. italské bankovky, po nichž není tak veliké poptávky, znamenaly v Berlíně o něco níže (82) nežli belgické (82½). Ovšem nemají kursy velkého významu, protože obraty jsou malé, ale poněvadž z normálních dob jsme zvyklí vyčítati ze směnečných kursů finanční sílu státu i pevnost jeho měny — trvale vysoké kursy cizích směnek jsou znakem trvalé zadluženosti země do ciziny — není disažio peněz domácích proti cizině ani dnes lhostejné, zejména když se jím také zdražuje odebírání zboží z ciziny a tím spotřeba nutných produktů, i zdražuje plnění starších závazků do ciziny (kuponů státních rent, železničních obligací a pod.).*) Rakouskouherská banka po vypuknutí války vydávání platidel pro cizinu nejprv úplně odpírala, avšak jen po několik dní; potom na pokyn ministerstva vojenství vydávala všechny potřebné devisy na obnosy nikoliv nepatrné pro opatření zboží k válečným účelům z ciziny a uspokojovala stejně i potřebu finanční správy pro zahraniční závazky na kuponech a vylosovaných cenných papírech, soukromé platební potřeby do ciziny však jen měrou nedostatečnou, prodávala sice devisy za kursy značně nižší, nežli jsou na volném trhu, ale jen pro odebírání materiálu, kterého bylo potřebí k výrobě pro správu válečnou, nikoliv také pro jiné zboží, jež potřeba nutí odebírati z ciziny.

*) Připomínáme, že všechny tyto i následující údaje a číslice byly bez závady otištěny ve vídeňském »Der Österr. Volkswirt« ze 3. října 1914, str. 7. a násl. Dále v číslech ze dne 13. března a 10. dubna 1915 a v stati W. Federna Österreich-Ungarns Geld- und Kreditwesen im Kriege v sborníku Krieg und Wirtschaft str. 347 a n., na kteréžto prameny z censurních ohledů úmyslně se obmezujeme.

V listopadu 1914 uzavřela naše poštovní spořitelna v Německu zápůjčku 200 mil. M, z níž poskytovala rovněž devisy, předem arci k úhradě státních potřeb kuponových, ale v nutných případech i soukromníkům, předloží-li fakturu na doklad, že odebrali zboží z ciziny a jsou za ně dlužni, a sice vždy o něco levněji, nežli jsou na trhu. Za to poštovní ředitelství dle úřední vyhlášky požadovalo pro markové zásilky přes 135 K za 100 M a to v době, kdy se v bankovním obchodě platilo pouze 132—133 K.*)

Jelikož placení závazků zlatem je téměř nemožno, nařízeno 20. března 1915 (ř. z. č. 69), že soukromoprávní zlaté dluhy státu, znějící na zemské zlaté mince, mohou býti v tuzemsku vyrovnány všemi zákonitými platidly korunové měny, t. j. bankovkami i stříbrnými korunami, v nominální hodnotě, kdežto soukromoprávní zlaté dluhy státu, znějící na zlaté ve zlatě, dukáty a zahraniční měny, mohou býti placeny všemi platidly korunové měny za přepočítací kurs dočasně ministrem financí určený.**) Zlatové dluhy soukromníků v Rakousku neupraveny, kdežto v Uhrách dle nařízení z 29. prosince 1914 věřitel není povinen přijmouti placení v měně korunové, nýbrž může žádati, aby dlužník zaplatil dluh po vypršení platnosti tohoto nařízení ve smluvené měně nebo smluveném druhu mincí se smluvenými nebo zákonnými úroky. V Rakousku učinil rovněž tak Rakouský Lloyd, přislíbiv těm majitelům priorit, kteří vyplacení kuponů v korunách nechtěli přijmouti, placení ve zlatě po zjednání míru.

Jiným nařízením z téhož dne (ř. z. č. 71) vydán v dorozumění s uherskou vládou zákaz vývozu a průvozu zlata i stříbra podobně jako v některých jiných státech válčících i neutrálních. Ve skutečnosti nemohlo býti mnoho vyvezeno, protože banka zlato nevydává a ve volném obchodě ho je málo. Příčinou, že zákaz právě nyní byl vydán, jest, že Rumunsko nedávno připustilo vývoz kukuřice a jiných některých druhů obilí, zavedlo však současně vývozní clo ve zlatě.***) Také bylo prý něco zlata vyvezeno přes neutrální cizinu k platům do nepřátelské ciziny, zejména Vídeň přivážela prý stále hojně modního zboží z Paříže přes Švýcarsko.

---

*) Srv. Österr. Volkswirt ze 13. března 1915 str. 376: »Že právě státní úřad pokládá za svůj úkol provozovati disažio, patří ovšem k nejúžasnějšímu, čeho lze se dožíti.«

**) Státních dluhů ve zlatých korunách v Rakousku však vůbec není, leč by šlo o neznámé nezaložené dluhy resortní, v Uhrách užila zmocnění platiti korunami v nominální hodnotě vláda především při půjčce na regulaci Železných vrat. Srv. Österr. Volkswirt z 27. března 1915, str. 414.

***) Der Österr. Volkswirt z 27. března 1915 str. 414.

Na základě cís. nařízení z 10. října 1914, ř. z. č. 274 zakázán min. nařízením z 27. března 1915, ř. z. č. 85 ažiový obchod se zemskými zlatými mincemi korunové měny*) pod přísným trestem a rovněž zastaveno ražení dukátů.**)

Od několika neděl ustálily se kursy devisní, zejména nejdůležitější pro nás ceny devis na Německo, na poněkud nižší úrovni, což asi hlavně souvisí s rostoucím obmezením dovozu zboží a s provedeným již splacením obnosů dlužných za dovozy prvních měsíců válečných. Stesky na vysoké devisní kursy však neustávají a zobecňují ještě. Odpomoci neposkytnou ani zmíněná zlatová nařízení ani naprosté zastavení poukázkového řízení, jež před několika týdny provedla poštovní správa, krokem k nápravě však jest, že se banky denně sestupují k jakémusi clearingu devis, sdělujíce si navzájem svoje přebytky a potřebu, a že eventuelní schodek devis dodá poštovní spořitelna, která se asi při delším trvání války pokusí uzavříti druhou devisní výpůjčku v Německu,***) aby získáním pohotových pohledávek v Německu pro naše zahraniční závazky dalšímu stoupání devisních kursů zabránila nebo je dokonce na přiměřenější úroveň stlačila.

Uvedeno již, že se v dobách návalu k bance o úvěr, nechť jde o vysoké vzepětí konjunktury či o válečný poplach nebo vnitřní nepokoje, banka cedulová brání proti přílišnému výdaji bankovek, jež by mohlo ohroziti její kovový poklad, tím, že zvýší sazbu úroku, jejž požaduje ze svých zápůjček. Také u nás bylo z prvních hospodářských důsledků válečného stavu zvýšení diskontu naší cedulové banky dne 26. července ze 4 na 5%, o plné procento. Dosavadní sazba 4% potrvala v platnosti pouze od 12. března 1914, následkem válečného konfliktu dochází hned ještě v létě ke zvýšení sazby eskomptní na 5, lombardní na 5½ a 6%. Sazba 5% nemůže býti u nás zvána ještě sazbou válečnou, měli jsme ji za posledního napětí na trhu peněžním opětovně a za vyvrcho-

---

*) Kdo bez povolení ministra financí koupí nebo prodá zemské zlaté mince korunové měny za cenu převyšující jejich nominální hodnotu, dále kdo spolupůsobí při takových obchodech, k nim vyzývá nebo se k nim nabízí, bude potrestán pokutou až do 5000 K anebo vězením až do 6 měsíců. Trestní řízení přísluší politickým úřadům.

**) Bez tohoto zastavení bylo by lze obcházeti zákaz ažiového prodeje zlatých 20- a 10korun tím, že by se z nich daly razili dukáty, které jakožto pouze obchodní mince nemají nominelní hodnoty v korunách vyjádřené; mohla by se tudíž v jejich kursovní hodnotě projeviti zvýšená hodnota zlata oproti korunové měně.

***) Takto líčí dnešní situaci censurou propuštěná čísla Österr. Volksw. z 10. dubna 1915 str. 454 a ze 17. dubna 1915 str. 476.

lení balkánského válečného konfliktu stoupla diskontní sazba dokonce na 6%, na kterých se udržela přes rok, od 16. listopadu 1912 do 27. listopadu 1913. Ale poměrně nízká ještě diskontní sazba nepotrvala dlouho u nás ani v jiných státech, hned v prvních dnech zahájení války ráz na ráz došlo ke všestrannému zvýšení bankovních sazeb na všech významných trzích evropských. Rakousko-uherská banka, jako učinila začátek v neděli dne 26. července, rovněž prvá hned v pátek 31. července odhodlala se ke zvýšení dalšímu, takže během 6 dnů zvýšila sazbu hned o celá dvě procenta. Následovala ruská státní banka, která se arci spokojila zvýšením jen o půl procenta (ovšem u ní již před tím vystoupila diskontní sazba relativně vysoké úrovně 5½%), a banka nizozemská zvýšením ze 3½ na 4%. Hlavní signál ke všeobecnému zvyšování diskontu dala však jako vždy Anglie. Ve čtvrtek 30. července zvýšila anglická banka svou 3% sazbu, platnou od konce ledna m. r., na 4%, soukromý diskont v Londýně dostoupil v týchž dnech následkem politického rozechvění výše 4½ a 5% a také kovový poklad banky zeslabil se za poslední červencový týden o 2 mil. £, při čemž 820.000 £ zlata odplynulo do ciziny. V zápětí zvýšila téhož dne banka francouzská svou nikoli zcela normální sazbu 3½% na 4½%, kterážto výše znamenala pro Francii beze sporu již úroveň válečnou, jaké v tomto století dosud nebylo dosaženo. Činilať normální míra úroková pro Francii dosud 3%, jež na př. v l. 1900—1907 vůbec nebyla překročena a po krátkém intermezzu 3½—4% od listopadu 1907 do ledna 1908 opět skoro čtyři léta nebyla zvýšena. Následkem nynějších válečných poměrů vystřídána byla sazba 3½%, od 29. ledna 1914 platná, hned sazbou ve Francii dávno nebývalou. Dle posledního červencového výkazu banky francouzské byly také nároky na banku zcela kolosální a banka také až na 120 mil. fr. vyčerpala již své nejzazší, teprve v r. 1911 na 6800 mil. fr. zvýšené zákonné maximum výdeje bankovek. Pozoruhodno však je, že banka dovedla dále zesíliti svůj zlatý poklad na obnos 4141 mil. fr., t. j. o 779 mil. franků více než před rokem. Za těchto poměrů na nejčelnějších trzích peněžních nemohla váhati déle ani říšská banka německá, která vedle zvýšených nároků domácích musila v posledních dnech červencových překonávati přímo desolátní poměry trhu devisového, a dne 31. července — současně s opětným zvýšením diskonta banky Rakouskouherské — usnesla se na zvýšení diskontu ze 4 na 5%. V souvislosti s těmito opatřeními velkých cedulových

bank přikročila ke zvýšení diskontu řada bank také v menších státech. Tak belgická národní banka, švýcarská, švédská říšská banka, holandská banka a konečně rumunská národní banka. Avšak na prvním zvýšení se nepřestalo, ihned v rychlém sledu zaváděna zvýšení další. Ještě dne 30. července zvýšila banka anglická diskont ze 4 na 8 a hned následujícího dne opět z 8 na ohromnou výši 10%, čímž zalarmován peněžní trh také ve všech jiných státech. První týden války přivodil u všech evropských bank cedulových tak značný počet zvýšení sazeb úrokových, jakého jsme nebyli svědky již po dlouhou řadu let.*)

Jak radikálně se změnily sazby úrokové od vypuknutí konfliktu naší říše se Srbskem a později po vypuknutí války světové, ukazuje následující přehled:

v červenci 26. Rakousko-Uhersko ze 4 na 5%,
» 29. Rusko z $5^1/_2$ (6) na 6 ($6^1/_2$)%,
» 29. Nizozemsko z $3^1/_2$ na 4%,
» 30. Anglie ze 3 na 4%,
» 30. Francie ze $3^1/_2$ na $4^1/_2$%,
» 30. Švýcary ze $3^1/_2$ na $4^1/_2$%,
» 30. Belgie ze 4 na 5%,
» 30. Švédsko ze $4^1/_2$ na $5^1/_2$%,
» 30. Rumunsko z 5 na 6%,
» 31. Rakousko-Uhersko z 5 na 6%,
» 31. Německo ze 4 na 5%,
» 31. Anglie ze 4 na 8%,
» 31. Švýcary ze $4^1/_2$ na $5^1/_2$,
v srpnu 1. Německo z 5 na 6%,
» 1. Anglie z 8 na 10%,
» 1. Bavorsko z 4 na 5%,
» 1. Sasko z 5 na 8%,
» 1. Belgie z 5 na 6%,
» 1. Nizozemí ze $4^1/_2$ na 6%,
» 1. Dánsko z 5 na 6 %,
» 2. Rakousko-Uhersko ze 6 na 8%,
» 2. Bavory z 5 na 6%,
» 3. Italie z 5 na 6%,
» 4. Švýcary z $5^1/_2$ na 6%,
» 4. Norsko z $5^1/_2$ na $6^1/_2$%,
» 4. Dánsko ze 6 na 7%,
» 8. Francie ze $4^1/_2$ na 6%,
» 10. Rumunsko ze 6 na 7%.

V celku tedy došlo během necelých dvou týdnů k neméně než 26 zvýšením diskontních sazeb, řadu zahájila Rakouskouherská banka, jež — a stejně banka anglická a švýcarská národní banka —

*) Ještě poměrně nejvíce podobal se tomuto ruchu na poli finančním jak co do četnosti, tak co do rychlého postupu zvyšování podzim roku 1911, kdy za jediný den (21. září) zvýšilo svou sazbu neméně než 5 cedulových bank (Vídeň, Paříž, Londýn, Brusel a Christiania), když bylo den před tím v Kodani a dva dny před tím v Berlíně došlo k utažení diskontního šroubu; i tehdejší změny však pohybovaly se v normálních mezích a nepřestoupily nikde 1%.

zvýšila za tu dobu úrok svůj třikráte, po dvakráte zvýšily Německo, Belgie, Dánsko a Rumunsko, kdežto ostatní uvedené ústavy vystačily zatím se zvýšením jediným, někdy arci dost radikálním (na př. Anglie hned o 4%).*)

Zvýšení úrokové sazby nebylo jedinou zbraní proti odtoku zlata, říšská banka německá již 2. srpna zastavila výměnu bankovek za zlato, Rakouskouherská banka zastavila již 31. července výdej devis a valut.

Následkem úplného podvázání mezinárodních styků peněžních a obchodních i všeobecných zákazů vývozu i průvozu stříbra a zlata stala se ochrana zlatého pokladu cestou exorbitantního vyšroubování sazby úrokové téměř úplně zbytečnou, také o neoprávněných nárocích na cedulovou banku v dobách, které již před vypuknutím války značily doby nejhlubší deprese, nebylo lze dobře mluviti, průmyslníci vedle úbytku pracovních sil, odvolaných k vojsku, pomýšleli na další obmezení výroby a šli v tom směru z úzkosti a obav druhdy i nad míru vynucovanou poměry. Proto záhy na všech stranách v kruzích výrobních i obchodních naléhalo se na snížení úrokové míry cedulových bank. Také zde zahájila nový kurs banka anglická, snižujíc již 8. srpna diskont s 10 na 6% a hned následujícího dne na 5%, 15. srpna banka holandská o ½% pro lombard a kontokorent, 19. srpna snížila diskont s 8 na 6% a úrok lombardní na 6½—7% banka Rakouskouherská, 20. srpna Norsko se 6½ na 5½%, 21. srpna Francie se 6 na 5%, 27. srpna říšská banka švédská se 6½ na 6%, 19. září švýcarská národní banka se 6 na 5%, 30. října banka Rakouskouherská se 6 na 5½% a 10. dubna 1915 na 5%.

Konečně k nejprvnějším následkům války patřilo zastavení skoro veškerých burs v Evropě, v Americe a v Australii. Jako při zvýšení diskontní sazby, tak i zde Rakousko-Uhersko první počalo s opatřením, které se o několik dní později ukázalo neodvratným na všech bursovních místech světa. Hned 26. července již za částečné mobilisace usnesla se vídeňská bursovní komora zavříti bursu prozatím na tři dny a později vůbec na neurčito, a podobné opatření nařízeno i všem ostatním bursám rakouskouherským. Současně zavřena bursa curyšská, dne 30. července bursy pařížská a petrohradská a bursy kanadské, bursy v Kairu

*) Všechny tyto údaje i hořejší tabulky byly bez závady otištěny v předních vídeňských denních a odborných listech z konce července a začátku srpna, částečně ze zpráv samé korespondenční kanceláře.

a Alexandrii, 31. července nařídilo bursovní představenstvo berlínské škrtnutí všech záznamů kursovních, téhož dne zavřena bursa v Amsterodamě a bursa na bavlnu, cenné papíry a kávu v Novém Yorce, 2. srpna zastaven bursovní obchod i v Římě a bursa v Miláně, 4. srpna bursa v Rumunsku. Dne 16. září bursa pařížská přeložena do Bordeaux. Od zavření burs se nikde úředně neznamenaly kursy devis.

Zavření všech skoro burs světa na počátku války bylo událostí, na jejíž možnost by byl před válkou nikdo ani nepomyslil: miliardy cenných papírů, jejichž snadná převoditelnost patří k velkým vymoženostem a základům moderního úvěrního hospodářství, staly se náhle téměř neprodejnými. Ukázalo se však, že tento hospodářský následek bursy byl snášen lépe, než by se bylo předpokládalo.*) Naopak nebylo lze připustiti, aby za nejistých běhů válečných každá úzkostlivá nálada nervosních spekulantů a ještě rozčilenějšího obecenstva kursy tu příkře stlačovala, tu zas divoce do výšky vyháněla, aby hromadnými prodeji cenné papíry byly znehodnocovány a národní hospodářství poškozováno.

Obchody v cenných papírech docela ovšem nepřestaly, bursovní sprostředkovatelé našli již cestu sprostředkovati mezi koupě- a prodejechtivými, rozšířil se zcela nekontrolovaný obchod pouliční a kavárenský, avšak tyto obraty byly nepatrný zlomek obratů obvyklých na burse, protože odpadl vysoce působivý moment příležitosti a velmi skrovná byla publicita kursů. Zavření burs mělo předem za účel zabrániti, aby panikou, hromadnými prodeji cenných papírů držiteli kursy rapidně se neřítily. Čím déle nyní trvala válka a čím více se ukazovalo, že většina podniků válku přetrvá s poměrně malým oslabením a pro značný jich zlomek že znamená dokonce vysokou konjunkturu, tím více rostla i nálada k opětnému otevření burs, zejména tam, kde bursovní prostředkovatelské kruhy mají vliv největší a čím méně kde hospodářský život válkou byl ochromen. Při uzavření burs mohlo také nepravidelné a nekontrolované tvoření trhu a cen snadno vésti k těžkému poškození osob, které na př. následkem úmrtí hlavy rodiny ve válce byly nuceny cenné papíry své prodati. Nejdříve mohly se tudíž k opětnému otevření burs odhodlati některé, válečné vřavy vzdálené země zámořské a státy neutrální. Australské bursy byly první, jež byly znovu otevřeny, pak následovaly

*) Der österr. Volkswirt z 20. února 1915, str. 324; srv. i Plenge, Der Krieg und die Volkswirtschaft, str. 123.

kanadské, potom některé švýcarské, 12. prosince bursa novoyorkská a koncem listopadu i v prosinci řada jiných efektních burs amerických. V Londýně, sídle nejmocnější bursy a největšího majetku v cenných papírech uloženého, kde zavření bursy musilo býti pokládáno přímo za pokoření a kde tudíž bylo prohlášeno dne 31. července po dvoudenních poradách bursovního komitétu, otevřena byla bursa znovu dne 4. ledna, když byla ne bez odporu přijala dalekosáhlá obmezení vládou žádaná, jako zákaz obchodů terminových a premiových i arbitrážních, zákaz hlasitého nabízení ke koupi nebo prodeji, zákaz prodeje pod určenou minimální cenu, písemné zaznamenání a oficielní registrování každého obchodu, aby se zamezily transakce s příslušníky nepřátelských států a pod. Krátce po londýnské byla otevřena i bursa amsterodamská. Ve Francii, když bylo sídlo vlády z Bordeaux opět přeloženo do Paříže, byla i bursa pařížská znovu otevřena, a sice již 7. prosince. Také v Paříži obchody bursovní jsou obmezeny, minimální ceny efektů nejsou zavedeny, avšak nečiní se terminové obchody, pouze kasovní, a obraty jsou poměrně malé. V Německu a v Rakousku neodhodláno se dosud k oficielnímu otevření burs, avšak obraty, v soukromém obchodě dosahují časem dost značného rozsahu. Kursy se na zakročení censury nesmějí uveřejňovati, denní listy smějí přinášeti jen stručná sdělení o náladě. Úplné potlačení obvyklé informační služby o burse jako vůbec potlačování informačních zdrojů o hospodářských událostech má všude ovšem v zápětí četné závady a jest veliká obava, aby nezpůsobilo trvalé veliké škody hospodářské.*)

Obecní hospodářství moravského městečka před rokem 1848.

Dr. **Jindřich Chylík.**

Samospráva a hospodářství našich obcí před rokem 1848 různila se podstatně od poměrů, jak upravilo je pozdější zákonodárství. Východištěm prozatímního zákona obecního ze 17. března 1849 jest, že »svobodná obec je základem svobodného státu«. V dobách předbřeznových nebyla obec svobodnou, měla však v některých oborech, zejména v oboru finančním, značnou volnost, pravomocí vrchnostenských úřadů méně dotčenou. Chceme zde na jednom případě ukázati, jak se toto finanční hospodářství obecní vyvíjelo a jakými zásadami bylo vedeno. Za příklad volíme horácké městečko Kří-

*) Der österr. Volksw. z 10. dubna 1915.

*

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

V. Válka a prostředky komunikační a dopravní.

Dr. Jos. Gruber.

Tu jde o otázku, jak vypuknutí a průběh války působí na všechen ruch dopravní, na civilní dopravu osob, statků a zpráv, a jaký význam naopak mají komunikace pro válku samu a její vedení.

Pokud jde o druhý moment, historický vývoj komunikačních prostředkův ukazuje všude pronikavý vliv cílů válečných. Péče o umělé cesty zemní byla vyvolávána kromě potřebami bohoslužebnými (příchod poutníků a přívoz darů) především účely válečnými (pochody vojsk), vojenské zřetele rozhodovaly vedle správních o stavbě a vedení silnic, k účelům správním a vojenským byly ve velkých centralisovaných státech starověku — v Persku, v Římě — zařizovány první pošty — daleko později stává se vybudování hotové jednotné silniční sítě potřebou hospodářskou a rovněž teprv pozdě slouží pošta vedle správních a vojenských účelů potřebám života hospodářského a společenského, a jakého podnícení i upravování dostalo se novodobým železnicím, telegrafům, telefonům, automobilům, aeroplanům a vzducholodím účely vojenskými, každému je známo.

Pokud jde o prostředkování dopravy zpráv — pošta, telegraf, telefon —, nesmírný zájem státu, aby zachovány byly v tajnosti vojenské přípravy, pohyby vojsk atd., donucuje k tomu, že doprava zpráv ihned po vyhlášení mobilisace podrobuje se nejdalekosáhlejším obmezením. Poněvadž všechno přerušení a obmezení dopravy zpráv, byť i na krátkou poměrně dobu, v základech otřásá nesčetnými vztahy hospodářskými a správními — učiněné objednávky nedocházejí nebo nemohou býti odvolány, žaloby a soudní výměry nemohou býti doručovány, zastaveno je posílání peněz dopisy a poukázkami atd. — bývají v míru již vytčeny právní základy oněch obmezení, jaká smějí za mobilisace a průběhem války v platnost býti uvedena. Tak předem již připouští se zrušení druhdy přímo státními základními zákony zaručené neporušitelnosti tajemství listovního a telegrafního a zavedení listovní a telegramové cen-

sury v ten způsob, že všechny dopisy vůbec nebo do určitých krajů nebo do ciziny nebo na určité adresáty musí býti podány otevřené, jsou poštovními úřady nejprve dirigovány do určitých míst censurních, a teprve když jejich nezávadnost byla zjištěna, na udanou adresu vypravovány a doručovány. Dopisy do cizích zemí musí býti druhdy psány v určitém jazyce, buď země podatelovy nebo země adresátovy, nebo v určitých řečech světových. Poštovní styk se zeměmi nepřátelskými se vůbec zastavuje, do jiných — neutrálních nebo i spřátelených — alespoň obmezuje, zvl. na př. posílání časopisů, balíčků, peněžních poukázek a jiných cenných zásilek, vůbec může za války ve světové poštovní dopravě každá země světovému poštovnímu spolku přináležející dopravu poštovních zásilek zcela zastaviti, jen když to neprodleně oznámí všem zúčastněným správám poštovním. Odesilatel nemá dále na př. dle poštovní naší smlouvy s Německem nároku na náhradu škody, jestliže poštovní zásilka byla válkou ztracena, poškozena nebo zdržena, v Německu a jinde pošta smí za války veřejnou vyhláškou prohlásiti, že přijímá zásilky k dopravě jen na nebezpečí odesilatelovo.*) Kdežto úplné zastavení poštovní dopravy bývá jen krátkou výjimkou v prvních dnech mobilisačních, trvají obmezení její se změnami dočasnou situací vynucenými po celou dobu války.

Ještě pronikavějšímu obmezení bývá zejména za mobilisace podrobován styk telegrafní a telefonní pro svou rychlost a těžší kontrolovatelnost, zejména ve styku meziměstském a mezinárodním. Tak v Rakousku ihned po přerušení diplomat. styků se Srbskem následovalo nařízení všeho ministerstva, jímž suspendován platný řád telegrafní a zakázány všeliké telegramy soukromé, které jsou částečně nebo zcela sepsány v tajné, t. j. smluvené nebo šifrované řeči, nebo které obsahují zkrácené výrazy obchodnické nebo obchodní známky, nebo jež obsahují údaje vojenského rázu, nebo konečně soukromé telegramy bez textu. Pro soukromé telegramy připuštěny jen tyto řeči: zemský jazyk obvyklý v místě tuzemského podacího úřadu (české telegramy nepřipuštěny později ani ve Vídni), pak němčina, frančina, angličina neb italština, do Uher maďarština, soukromé telegramy z míst mimo rakousko-uherskou monarchii musily býti sepsány v některé ze čtyř jmenovaných řečí světových, z Uher kromě toho maďarsky, z Bosny a Hercegoviny srbskochorvatsky. Podavatel telegramu musil se legitimo-

*) Ferdinand Schmid, Kriegswirtschaftslehre str. 113.

vati, napsati svoji adresu i prohlášení, že se doprava děje na jeho nebezpečí. V řadě měst bylo po dobu mobilisace přijímání soukromých telegramů vůbec zastaveno. Meziměstský telefonní styk soukromý byl 31. července 1914, pokud pro jednotlivé relace nepřipuštěny výjimky, úplně zastaven, také v místních telefonních sítích mohly soukromé rozhovory býti obmezeny nebo zastaveny, soukromá telegrafní a telefonní vedení přes hranice monarchie jdoucí byla zcela přerušena. Místní telefon, kde nebylo obmezení z vojenských důvodů, fungoval celkem nerušeně — služba telefonní spočívá skoro výhradně v rukou telefonistek, zde tedy mobilisace neprojevila účinku.

Telegrafní styk se zámořím je pro Rakousko i Německo za války skoro naprosto vyloučen. Praktické využitkování kabelu, německého vynálezu, osvojili si chytří Britové daleko dříve nežli Němci, kteří teprv na obratu 19. a 20. století jen ostýchavě přivedli to vždy přec jen k velmi nepatrné úloze vedle Anglie v tomto oboru: ze 520.000 km úhrnné délky světové kabelové sítě kontrolovala do vypuknutí války Anglie asi 450.000, Německo jen asi 36.000 km, zejména nedostávalo se Německu vojensky zabezpečených opěrných bodů pro jeho kabelové linie a rovněž přehlédnuta nutnost takovýchto bodů při bezdrátových telegrafních stanicích, Německem nejnověji četně zřizovaných. K prvním válečným činům Anglie proti Německu patřilo tudíž přeřezání německých vedení kabelových a ničení jiskrových stanic telegrafních, čímž nejen podvázán německý obchod zámořský, nýbrž i světové zpravodajství válečné učiněno skoro úplně závislým na Anglii a trojdohodě. Anglie nadto konfiskovala při prohledávání i neutrálních lodí všechnu poštu určenou pro Německo, nabývajíc tak známosti o četných obchodních tajemstvích německých.*) Proto Němci za jeden ze svých válečných cílů prohlašují nejen znovuzřízení, nýbrž i rozšíření a vojenskonámořní zabezpečení své kabelové sítě, vybudování soustavy německých, vojensky zabezpečených věží pro jiskrovou telegrafii a z očekávaných bohatých náhrad válečných kapitálový kmen několika set milionů k užitku německé mezinárodní služby zpravodajské.**)

Němci snaží se též ještě za války dohoniti, co bylo za míru zanedbáno v příčině mobilisace mezinárodního zpravodajství, řada německých hospodářských korporací, obchodních komor, měst a

*) Arthur Dix, Der Weltwirtschaftskrieg, str. 13, 16, 20 a 29.
**) Dix, tamtéž, str. 31.

*

provincií atd. vydává v jazycích německém, anglickém, francouzském, italském, španělském i portugalském pravidelné publikace o hospodářskopolitických poměrech Německa pro zahraniční konsuláty a vyslanectva, pro všechny velké obchodní komory neutrálních států a pod., aby nebyla cizina odkázána výlučně na zprávy původu anglickofrancouzského.*)

Přejděme nyní k polní poště, t. j. poštovní dopravě mezi vojskem v poli a domovem. Původně a již v dávných dobách v zemích východních a jižních byla polní pošta zařízením politickovojenským, jehož kromě velitele mohli používati pro své soukromé potřeby nanejvýš ještě vyšší důstojníci.**) Vývoj pošty v pravidelné a nepostradatelné zřízení společenské, dlouhá doba trvání válek, vzdálenost vojsk od domova i šíření znalosti čtení a psaní mezi vojáky i lidem vždy větší naléhavosti a oprávněnosti zjednávalo snaze, aby polní pošta byla vůbec vojákům v poli přístupna. V Německu byly základy k nynější polní poště položeny v Braniborsku, kde za Bedřicha Viléma I. po prvé v severní válce r. 1716 zřízena úřadovna polní pošty pro vojáky; pošta šla za armádou a udržovala jízdními postiliony pravidelné spojení s nejbližším poštovním úřadem, vojáci směli své dopisy bezprostředně úřadu polní pošty podávati. Za sedmileté války byl již každému armádnímu sboru přidělen polní poštovní úřad, jemuž podléhaly různé výpravny, dokonalejší ještě vybudování polní pošty nastalo za válek napoleonských,***) až konečně železnicí a telegrafem nastal i úplný převrat v poštovnictví polním. Zkušenosti,

---

*) Dix, Die wirtschaftliche Mobilmachung Deutschlands v Conradových Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, leden 1915, str. 45 a násl.

**) V Rakousku používal nejprve Maxmilián I. za války v r. 1490 poštovního zařízení, Ferdinand I. zřídil již zvláštní »polní poštovní úřad«, za třicetileté války a ve válkách proti Ludvíku XIV. francouzskému používáno bylo rakouské polní pošty i uvnitř území německého, což vedlo k častým sporům mezi říšským poštovním úřadem a polním poštovním generalátem, ježto onen přisvojoval si výhradné právo k doručování zásilek uvnitř hranic říšských. Rakouská polní pošta byla na vysokém stupni vývoje a bylo jí hojně používáno. Ke službě poštovní ve válce používáno bylo také vojáků. Zvláštní důležitost zpravodajské službě přikládal princ Eugen Savojský. Když rakouská vojska bojovala na Rýně a zároveň v Italii, pověřil ústřední poštovní úřad v Inšpruku úlohou prostředkovati korespondenci mezi oběma bojišti. Inšprucký úřad udržoval úspěšně četnou korespondenci mezi vyslanectvími a generalitou a expedoval důležité listiny »polními staffetami« zvlášť k tomu cíli zřízenými. Rakouští polní poslové osvědčili se skvěle a často projížděli »úprostřed mezi nepřátelským vojskem«.

***) Polní pošta vstoupila v čas v činnost, když byla po více let pečlivě připravována mobilisace každého sboru dle plánu vypracovaného generálem Gneisenauem a generálním poštmistrem Seegebarthem. V r. 1813 měl každý pruský sbor polní úřad poštovní a pro každou brigádu polní výpravny. Musilo

válkou z r. 1866 nabyté,*) staly se v Prusku základem pro služební řády polních poštovních úřadů r. 1867 vypracované a po zahájení války německofrancouzské zmobilisoval proslulý německý generální poštmistr Stephan v devíti dnech i polní poštu, pro niž zřízeny sběrny v Berlíně, Hamburce, Lipsku, Kasselu, Kolíně n. R., Frankfurtě n. M. a v Saarbrückenách a v níž pracovalo 411 polních úřadů poštovních.**)

Naše c. a k. polní pošta byla v tomto rozsahu nyní vůbec po prvé v život uvedena, byvši arci již v míru do nejmenších podrobností propracována, všemi technickými i manipulačními pokroky a vymoženostmi opatřena a instalací v manévrech vyzkoušena. Jest společnou organisací ministerstva války a rakouských i uherských ministerstev i zemské správy bosenské a jest organisována vojensky, jejími orgány jsou zásadně oni zřízenci poštovních správ, kteří jsou brannou povinností povinni a také co možná vojensky vycvičeni a kteří mají zároveň fysickou způsobilost ke snášení útrap vojenských. Jejich přidělení je službou válečnou, oni obdrží dle svého civilního postavení přiměřenou hodnost vojenskou a podléhají vojenskému soudnictví a vojenským trestům disciplinárním.

Pro administrativní službu je generální ředitelství polní pošty***) a jemu podřízená poštovní ředitelství armádní. Pro manipulační

---

se arci počítat s velice pozvolnou dopravou: pro trať z Paříže do Berlína anebo opačně potřeboval dopis 12 dní. Ostatně také dnes přečetné momenty způsobují pomalý chod pošty polní (viz níže).

*) Za války r. 1866 proběhlo denně německou polní poštou na 30.000 dopisů k vojsku a zpět.

**) Sběrna berlínská zaměstnávala tehdy 150 úředníků, kteří musili obstarat denně na 130.000 dopisů a 3000 peněžních zásilek. Spočátku byly dovoleny jenom dopisy do mimořádně vysoké váhy $^1/_2$ libry, nikoliv balíky, váhy dopisů bylo tudíž plně využitkováno a posíláno jimi jako skoro i dnes ještě vše, co nebylo možno poslati jinak: vedle potravin i doutníky, prádlo a m. j. Dopravu obstarávaly lokomotivy, dreziny, uhelné vlaky atd. Na bojišti sbíraly létací kanceláře dopisy. Raněným, kteří sami nemohli psáti, byly dopisnice psány, na ohrožené body vysílány silné hlídky, koně, postilioni a četné povozy, na všech etapových silnicích německých vojů byly v rozměru 5100 km uvedeny v pohyb pravidelné, ponejvíce denní transporty poštovní, řetěz pak byl položen až do nepřátelské země, aby se snáze nalezl občasný pobyt jednotlivých setnin, vydal generální poštmistr adresář poštovní o 64 stránkách tiskových, jenž byl jednotlivým poštovním úřadům dodáván po celou dobu války v 39 vydáních. Polní poštovní úřady dopravily tehdy 30 mil. dopisnic a dopisů, asi $2^1/_2$ mil. novin a skoro 200 mil. marek peněz.

***) V čele polní pošty stojí již v míru od císaře jmenovaný »generální polní poštovní ředitel«, jímž je v této válce Čech dv. r. Vaclík, nyní v pořadí generála.

službu jsou při každé armádě jeden hlavní c. a k. polní poštovní úřad,*) a při každém vyšším velitelství polní poštovní úřad. Všechny tyto úřady a ústavy jsou mobilní, t. j. nemají pevného stanoviště, nýbrž následují vždy ona vojenská velitelství nebo armády, jimž jsou k opatřování poštovní služby přiděleny. Aby se pohyby vojska zachovaly v tajnosti, jsou všechna polní poštovní ředitelství a úřady označeny pouze čísly a každému vojákovi je přesně udáno číslo onoho polního poštovního úřadu, jemuž jeho oddělení (velitelství, ústav) je dočasně přiděleno. Obsadí-li se nepřátelské území, zřizují se tam poštovní úřady etapní.

Všechny stálé poštovní úřady státní jsou povinny polní poštu co nejpřesněji podporovati. Dopisy pro polní poštu z tuzemska určené a dle vzorů u poštovních úřadů tuzemska vyvěšených adresované dodávají se nejprve určitým státním stabilním úřadům poštovním, zv. rozřaďovacím místům, které zásilky z určitého obvodu u nich se sbíhající přezkoumávají, zásilky k další dopravě (na př. i pro nepřesnou adresu) nezpůsobilé podatelům vracejí a nezávadné zásilky dodávají jiným státním poštovním úřadům, t. zv. poštovním sběrnám, které teprve prostředkují styk s polní poštou, zásilky u nich se sbíhající příslušnému hlavnímu polnímu úřadu poštovnímu dodávajíce a od těchto opět zásilky pro domov určené přijímajíce. Hlavní poštovní úřady polní, jimž dočasná stanoviště podřízených jim polních poštovních úřadů jsou známa, obstarávají pak dodání zásilek těmto úřadům, odkud je vojenští zmocněnci denně vyzdvihují a adresátům dodávají. Zásilky vojska se naopak denně v určitou dobu sbírají, přezkoumávají a vojenskými zmocněnci doručují polním poštovním úřadům, které je pak opačným pochodem dirigují až k poštovním sběrnám nebo k nejbližšímu poštovnímu úřadu tuzemskému.

K dopravě užívá se předem normálních prostředků transportních, železnic, plavebních spojení a jinakých pravidelných běhů poštovních, a nelze-li toto, zařizují se dle potřeby zvláštní polní poštovní kursy pomocí poštovních automobilů nebo vozů s koňským potahem.

Poněvadž se stanoviště polních poštovních ústavů denně a

---

*) Na jižním bojišti je pro nesnadné poměry terénní a komunikační hlavní poštovní úřad již při každé brigádě (jinde teprv při velitelství armádním), a jsou zřízeny pošty soumarové (7—8 mezků tvoří poštovní transport). (Dr. Grossmann v přednášce ve vídeňské »Uranii« 5. prosince 1914 dle N. Fr. Pr. z 6. prosince 1914.)

někdy hodinou mění a poněvadž z vojenských a technických důvodů vsunuty jsou poštovní rozřaďovací úřady a sběrny i hlavní polní úřady poštovní, poněvadž dále normální dopravní prostředky častěji selhou, a konečně poněvadž je nutno poštovní zásilky přezkoumávati, trvá jejich doprava mnohonásobně déle nežli obvykle, ani k tomu nehledíc, že bývá druhdy dle poměrů osobám armády v poli podávání poštovních zásilek zakázáno nebo někdy celý provoz polní pošty dočasně zcela nebo zčásti zastaven.*) O spoustě

*) Stesky na polní poštu, také i u nás velmi časté, týkají se jednak přílišného opožďování poštovních zásilek, jednak opětovaného vylučování dopravy balíčkové a potíží, jaké některá poštovní ředitelství činí zasílání novin v dopisech, dále však i vybírání trestního porta od adresátů za zásilky předpisům o osvobození od porta neodpovídající, konečně krádeží a vylupování zásilek pro vojíny v poli určených. V posledním směru byla by opravdu žádoucí bedlivější prevence administrativní i přísnější represe trestněsoudní za příkladem Německa, kde se poštovní krádeže na zásilkách pro vojáky v poli stíhají téměř tolika roky, co u nás měsíci. Co do balíčkové dopravy, německá instrukce pro polní poštu přijímání soukromých balíčků vůbec zásadně vylučuje a k naléhání obecenstva byla jenom pro obmezenou dobu učiněna výjimka. Příčinou jsou obrovské obtíže balíčkové dopravy v poli: skrovný počet železničních tratí k operačnímu poli vedoucích, přeplnění těchto tepen vojenskými transporty, předlouhé etapní tratě pozemní, na nichž koňské poštovní vozy a automobily musí předem býti vyhrazeny poště listovní, nedostatek vlastní poštovní služby doručovací a odebírání zásilek zmocněnci jednotlivých vojenských oddílů, poštovnímu úřadu dočasně přidělených. Přes tyto obtíže stupňované ještě nesnadnými komunikačními a jinými poměry v Haliči a Rusku, rakouská polní pošta opětovně již připustila polní poštovní balíčky, jichž doprava zejména v období svátků vánočních a velikonočních dostoupila rozměrů přímo obrovských. Co do malé rychlosti poštovních zásilek jsou stížnosti v Německu ještě hustší nežli u nás, všude však pokládali vrchní poštovní správcové za potřebné jimi se veřejně zabývati: u nás vrchní poštovní ředitel tajný rada Dr. Wagner ryt. Jauregg v N. W. Tagbl. z 10. listopadu 1914, v Německu vydal říšský poštovní úřad k obraně v říjnu 1914 celý obsáhlý pamětní spis; také o stížnostech na francouzskou i anglickou poštu prošly v našich novinách zprávy, arci nekontrolovatelné. Z těchto obran vybíráme: Zásilky vojáků z pole domů putují rychleji nežli zásilky k armádě, protože pošta od polních ústavů nemusí vždybýti posílána k sběrnám nebo dokonce místům rozřaďovacím, nýbrž přímo k poštovním úřadům tuzemským. Po etapách musí býti nejprve dopravovány transporty střeliva, zásob a raněných, jež mají bezpodmínečně přednost Ve dnech pochodu nebo bitev lze poštu doručiti neb odebrati jen výjimečně. Poštovní úřady i vojenské oddíly mění své stanoviště, poštovní správa pak se druhdy pozdě dovídá o změnách v dislokaci vojska. Polní pošty za války nejsou ztraceny jen, když padnou do rukou nepříteli; občas zmizí na týdny, až celá zásilka se náhle někde objeví, na př. při vpádu Rusů do Východních Prus obsáhlé pošty, jež měly právě býti vydány vojsku místními poštovními úřady, musily býti uschovány, aby nepadly do rukou Rusům, a teprve, když Rusové území vyklidili, objeveny zase pytle s polní poštou, která zatím byla několik týdnů stará. V jiných místech Vých. Pruska musily při vpádu Rusů poštovní úřady na rozkaz vojenského velitele spáliti zásilky polní pošty, poněvadž nebylo po ruce bezpečné skrýše. Také se Rusové zmocnili německých pošt, jež nyní dodatečně opět naším vojskem v Rusku nalezeny, částečně však neúplné. Někdy nelze vůbec zjistiti, kde uvázla zásilka polní pošty v nepřátelské zemi. Již mnoho polních pošt za nynější války dostalo se do ohně nepřátelské pěchoty nebo dělostřelectva, nepřátelští letci házeli na ně pumy.

materiálu polní poště k dopravě odevzdaného sotva si lze učiniti představu; přesná celková data arci prozatím nemohou býti uveřejněna.*)

Zajímavo je, že světový poštovní kongres v Římě 1908 jakoby v předtuše války přijal ustanovení všemi spolkovými státy ratifikované, že listovní zásilky určené pro válečné zajatce nebo od nich odesílané jsou jak v zemích podání a určení, tak v zemích

---

*) Co do rozsahu dnešní polní pošty v Německu první přehled o rozdělení vojska a přidělení jeho k jednotlivým polním úřadům poštovním po mobilisaci měl 60 tištěných stran a byl po usilovné práci všech orgánů hotov teprve 14. srpna; přehled říjnový čítal již 100 stran foliového formátu. Poštovních sběren, jež byly zřízeny 3. srpna, je v Německu nyní 18, sběrna berlínská denně přijímá $^1/_2$ milionu dopisů. V Rakousku se podává denně přes 1 mil. lístků a dopisů a i v dopisech do 35 dkg byly posílány doutníky a cigarety, čokoláda, zimní prádlo a pod. Osvobození od porta způsobuje druhdy přímé zneužívání pošty, jsou lidé, kteří na touž adresu píší denně 6—10 lístků. Dle oznámení koresp. kanceláře 5. května 1915 z válečného tiskového stanu byly, aby byl zjednán přesnější číselný přehled o dopravách polní pošty, jednoho dne spočítány veškeré listovní zásilky, došlé polních poštovních úřadů k doručení. Výsledkem bylo, že toho dne došlo celkem 1,853.820 listovních zásilek všeho druhu k doručení; 1,044.849 kusů (56·5%) připadlo na korespondenční lístky, které tudíž nejen, jak předem zřejmo, jsou nejoblíbenějším způsobem sdělování zpráv z pole, nýbrž i naopak se zálibou používají jich ve vlasti zůstavší příbuzní vojáků, na druhé místo řadí se dopisy o 396.945 kusů ($21^1/_2$% veškerých zásilek), dále jsou vzork. zásilky (324.532 kusů, $17^1/_2$%), 60.972 exempláře abonovaných časopisů, počet ostatních tiskopisů činí 17.905 kusů (1% veškerých podání) Peněžní dopisy, znějící většinou na zcela nízké obnosy, zasílané mužstvu, činí pouze 8617 kusů ($^1/_2$% veškerých listovních zásilek). Větší měrou posílají peníze vojáci z pole svým příslušníkům domů. Služba pro polní poštovní poukázky zahájena v měsíci prosinci m. r., ne u všech polních poštovních úřadů současně, polní pošty pohybujících se vojenských sborů započaly s ní teprve počátkem ledna, neskýtají tudíž data z prosince s 19.658 kusů a celkový obnos 2,742.611 korun správného obrazu. Zajímavý je pouze průměrný obnos, který činí 139 K na poštovní poukázku. Teprve data lednová udávají normální agendu. Počet kusů v lednu byl 82.469, vyplacené peněžní obnosy činily 10,722.356 K. Průměrný obnos klesl ze 139 K na 130 K. V únoru stoupl počet poukázek na 99.618, v březnu na 135.917, odevzdaný peněžní obnos činil v únoru 11,082.854 a v březnu 13,643.932 K, kdežto průměrný obnos klesl na 111 K a pak na 101 K. Proti ustavičnému stoupání počtu a peněžního obnosu ustavičné klesání průměrného obnosu dokazuje vzrůstající popularisování poukázky polní pošty. Co do dopravy balíků oznámila v témž sdělení korespondenční kancelář, že polní pošta není mimo služební balíky dle svého určení vůbec zařízena na dopravu balíků a nemá ve své normální výpravě ani žádoucích dopravních prostředků. Stálá doprava balíků polní poštou v armádě není tudíž možna. Jen od případu k případu může nastati krátké období přijímání balíků, dají-li se současně polním poštám zvláštní dopravní prostředky, jakož i pracovní a ochranné mužstvo. Takové období bylo hned po začátku války v srpnu; není o něm však bližších statistických dat. Další období pro veškeren obvod armádní bylo zavedeno v říjnu. Tehdy bylo doručeno armádním příslušníkům přibližně 700.000 balíků. Na to následovalo v listopadu období doručování balíků pro jižní armádu. V prosinci byla veliká doprava vánočních balíků. Touto dostalo se armádě úctyhodného množství okrouhle $2^1/_2$ milionu balíků polní pošty. Nyní zasílají se opět balíky a rozsah dopravy možno z dosavadních dat přibližně odhadnouti. Dosáhne sotva číslice $^1/_2$ milionu kusů.

transitu osvobozeny ode všech poplatků poštovních.*) Bez porta posílají se také polní poštou dopisní lístky polní pošty, soukromé dopisy do váhy 100 g, s portem listy s udanou hodnotou, balíčky, tiskopisy, časopisy, vzorky zboží a obchodní papíry.

Přejděme k železnicím.

Co do historického vývoje ve větším měřítku bylo železnic k válečným účelům po prvé užito teprv r. 1859 od Francouzů v tažení italském proti Rakousku, po prvé zde také netoliko k přívozu vojsk a zásob, nýbrž i v jakési příležitostné improvisaci ke strategickému přesunutí části vojska. Ve válce pruskorakouské 1866 bylo počáteční soustředění vojska proti saskorakouské hranici učiněno přímo závislým na stavu tratí železničních. V tažení r. 1870 umožnila pečlivě připravená mobilisace a již tehdy poměrně hustá železniční síť na hranici francouzskoněmecké, oproti jen dvěma nástupním tratím francouzským, přeložiti soustředění vojsk těsně na samé hranice a strhnouti na sebe prioritu pohybů válečných. Plné poznání významu železnic ve válce mělo v zápětí, že při dalším rozvoji sítě bylo již předem hleděno k účelům strategickým, t. j. nástup připravován nikoli dle vystavěných již tratí, nýbrž tratě budovány a nádražími, kolejemi, výhybkami, rampami atd. vypravovány dle potřeb pravděpodobného bojiště. Brzy po válce francouzskoněmecké založena t. zv. dělová dráha z Berlína přes Wetzlar do Met, Východní Prusy, dosud macešsky zanedbávané obdržely s rozpadáváním se dlouholetého přátelství s Ruskem vždy hustší síť železniční a se stejnou prozíravostí pracováno i na hranici belgickofrancouzské. Tato hustá síť dovolila Hindenburgovi vybojovati na východě vítězství nazvaná železničními, protože byla pomocí železnic vybojována: pomocí drah, ovšem naprosto spolehlivých, přivedou se v kritickém okamžiku na určené místo v bok nebo záď nepřítele nenadále, ne předčasně a ne pozdě, nové síly, a sice nejen čerstvá vojska z pozadí, nýbrž i z vlastn fronty, kde jich lze postrádati, brzy z křídla, aby byly vrženy do centra neb na druhé křídlo, brzy divise a sbory z Polska do Východních Prus nebo Haliče a naopak, nehledě ani k přepravám obrovských mas vojenských ze západního bojiště na východní a z jižního na severní a naopak. Ovšem také Francie a Rusko zdokonalily svou strategickou železniční síť, Rusko zejména po zkušenostech japonské války, avšak daleko ne tak dokonale jako

*) Dr. Adolf Grossmann, minist. vicesekretář, Unsere Feldpost, Handelsmuseum 1914, čís. 37.

Německo. V Německu ovšem při husté zalidněnosti a hospodářské vyspělosti i ryze strategické dráhy časem stanou se výnosnými, kdežto v Rusku dráha sibiřská a mandžuská, dráha z Chabarovska do Vladivostoku a Port Arthuru, dráha zakaspická i amurská, obrovským nákladem vystavěné, se nevyplácejí a jsou trvalým státu břemenem. V Polsku snad i politické příčiny, odpor proti Polákům, se do posledních let stavěly v cestu budování komunikací. Byli také v Rusku, kdož dle zkušeností Napoleonova tažení, arci již před sto lety provedeného, ve špatném stavu silnic a nedostatku železnic spatřovali obrannou sílu země. Teprve v posledních letech, patrně vlivem Francie a celé trojdohody, Rusko pojalo plán vybudovati proti Německu velikou strategickou síť — všechny starší ruské železnice v Polsku byly stavěny v době tradicionelního přátelství Ruska k Německu — a uzavřelo k tomu cíli velikou výpůjčku ve Francii, ale válka vypukla, nežli k vybudování došlo. Nynější válečné poměry pak vynucují si nové železniční projekty, ne tak strategické, jako spíše exportní.*)

Pro dnešní poměry právem bylo řečeno, že dráhy železné jsou podstatnou součástí branné moci státu. Již v míru mluví se nezřídka o strategických drahách, t. j. stavěných nikoli z důvodů dopravních, nýbrž hlavně pro svoji vojenskou důležitost v určitých případech válečných. Pohled na mapu poučí, jak na př. v Haliči a východních krajích Německa řada železnic jako polyp vztahuje své trati kolmo na hranice, aniž za nimi nachází pokračování; v míru roste klidně tráva mezi jejich kolejemi a vlaky jezdí téměř jen, aby kolejnice nerezavěly, avšak ve válce nabudou tyto tratě okamžitého velikého významu, přivážejíce vojsko až na samé hranice. Avšak těmito ryze strategickým cílům sloužícími drahami není význam železnic pro válečnou správu naprosto vyčerpán: veškerá síť železnic, státních i soukromých, musí sloužiti válečným účelům, a již v míru se k tomu připravuje a dle vojenských požadavků přizpůsobuje. Ve všech státech

*) Rusko, jehož spojení s Evropou je nyní obmezeno jen na železniční cestu ke Švédsku přes Karungi, snaží se usilovně novými železnicemi k Ledovému moři opatřiti si nové účinnější dovozné cesty. Pomýšlí se na stavbu murmanské dráhy z Kemu u Bílého moře v zátoce oněžské až k ledu prostému murmanskému břehu, dráha bude končiti v přístavním městě Kole, na přípravné práce, zahájené již loni, určila ministerská rada 3·6 mil. rublů. Dráha tato nabude významu teprve po připojení na ostatní železniční síť. Kromě toho pomýšlí se na prodloužení archangelské dráhy až k nějakému přístavu příznivěji položenému, potřebné prostředky byly již povoleny, jelikož však dráha z Archangelska do Vologdy je stále ještě úzkokolejná, jest její výkonnost jen obmezená.

již při koncesování každé trati vojenská správa rozhoduje, jaké minimální požadavky dlužno klásti na vedení tratí, mosty, viadukty, vodní stanice, polohu a rozlohu nádraží, křižování s jinými komunikacemi a pod. Během provozu pak zkoumá se, zejména u příležitosti manévrů, vojenská způsobilost drah, počet i jakost obozu, zdatnost a spolehlivost personálu, jíž v míru pak se vypracovávají a stále doplňují a mění zevrubné jízdní řády pro dopravu osob i válečného materiálu.

Úkoly železnic za války jsou opravdu obrovské.*) Nejprve, při početí válečných událostí, náleží jim přivésti oddílům stálého vojska doplnění jejich mírového stavu a shromážditi mužstvo určené pro záložní, náhradní a posádkové oddíly na místech již předem vyznačených. Po tuto dobu se všeobecná doprava, byť i s mnoha obmezeními i s opožďováním a přeplňováním vlaků, ještě udržuje a bývá obyčejně ihned zcela zastavena jen doprava nákladní, u nás byla na většině tratí již při částečné mobilisaci v zemích jí dotčených zastavena úplně. Když byly první válečné formace vojska provedeny — mobilisace pokračuje pořád, povolává se domobrana i nově odvedení branci a vysílají se po krátkém výcviku rovněž za jádrem vojska do pole — je druhým obdobím strategický nástup. Tento podmiňuje po jistou dobu téměř úplné zastavení vší dopravy železniční pro účely nevojenské, aby se co nejvyšším využitkováním výkonnosti drah dosáhlo rychlého dopravení nesmírných vojenských mas s potřebným materiálem válečným a zásobovacím. Ve většině států se zachovávají tyto zásady: stejnoměrná a skrovná rychlost vojenských vlaků — protože tím lze dosíci co největšího počtu vlaků — a rozdělení dne ve čtyři oddíly, z nichž jeden vždy zůstane volný, aby se vyrovnaly eventuelní poruchy v přepravě. Těmito zásadami bylo umožněno počet vojenských vlaků denně po dvoukolejných tratích přepravovaných ze 12 v r. 1866 a 12—18 v r. 1870 zvýšiti — dle nejnovějších jízdních řádů vojenských — na počet čtyřnásobný a druhdy i nad to. V obvodě železničního ředitelství rýnskokolínského bylo prý v 19 dnech přes pouze 5 rýnských mostů přepraveno přes 26.000 vojenských vlaků, t. j. přes jediný most asi 208 denně čili přes 8 vlaků každou hodinu denní i noční. Plán přepravy vojsk stanoví se na základě jízdního řádu vojenského,

*) Dr. Viktor Krakauer, Die wirtschaftliche Bedeutung des Kriegsverkehres auf den Eisenbahnen, Hand.-Mus. 1914 č. 40. M. J.: Der Krieg und die Eisenbahnen, Der österr. Volkswirt 1914, čís. 49.

sestaví se jízdní a pochodové tabulky, vojska na jednotlivé vlaky rozdělující. Jediný armádní sbor se 6 zásobovacími vlaky, ale ještě bez oddělení strojních pušek a bez těžkého dělostřelectva vyžaduje 118 vlaků o síle až 110 os, nehledíc k tomu ještě, že jízda musí býti ve velkých masách dopravena ještě před těmito transporty, a co to v celku znamená, vysvitne z toho, že na př. Německo má 25 armádních sborů se značným počtem záložních divisí, obléhacích formací a pod.*) Tento nástup musí se řídit dle poměrů nejméně výkonné trati, aby nenastalo hromadění a poruchy v dopravě.**)

Tímto nástupem dochází největší výkon železnic ve válce zakončení, ale i potom zbývá jim ještě dodatečná přeprava mužstva, nábojů, potravin a jiných potřeb, odvážení nemocných, raněných a zajatých a vůbec udržování spojení s pozadím válečným v tuzemsku, při válce na dvě fronty pak nezbytné přepravy vojsk dle potřeby z jednoho bojiště na druhé a zmíněné již instradování vojsk dle dočasné strategické potřeby.

---

*) Tyto číslice uvádí von Völcker, Der deutsche Eisenbahnverkehr und der Krieg v Krieg und Wirtschaft, III. Kriegsheft, str. 563 a stejně Dr. Krakauer ve víd. oficiel. Hand.-Mus.

**) Pro zdar a rychlost nástupu je důležito i, v kterých a kolika rukou se dráhy nacházejí a jaký je poměr drah dvoukolejných a jednokolejných. V Německu byla v l. 1870/1 většina (55%) železnic v soukromém majetku s velkým počtem správ, dnes jsou skoro všechny německé (hlavní i pobočné) dráhy vojensky důležité v rukou osmi státních správ železničních (Völcker na uv. m. str. 564). Pro Rakousko požaduje Schmid (Kriegswirtschaftslehre str. 5) »alespoň« úplné postátnění soukromých dosud hlavních drah (jsou to dnes již jen dráha jižní, košickobohumínská, buštěhradská a ústeckoteplická) a co nejrychlejší normální vybudování sítě bosenské. Pro posouzení výkonnosti drah podává Völcker (str. 565) tuto tabulku:

	počet obyvatel v nich 1910	provozov. délka železnic i s malodrahami	na každých 100 km² drah km	mezi plnorozchodovými jednokol.	na každých 100 km délky hlavních a poboč. drah připadá: lokomotiv	osobních vozů	náklad. vozů	je-li stav Německa vždy = 1, činí poměrně počet: obyvatel	drah km	lokomotiv	osob. a nákl. vozů
Německo	64·9	73.521	13·5	39	46	97	981	1·0	1·0	1·0	1·0
Rakousko-Uhersko	51·4	42.961	6·6	22	26	52	584	0·8	0·6	0·4	0·4
Francie	39·6	50.232	9·3	44	32	75	860	0·6	0·7	0·5	0·6
Rusko (1897)	129	68.875	0·3	23	31	31	696	2·0	0·9	0·7	0·7

Německo má tedy největší a nejhustší síť a jeho železnice jsou absolutně i relativně nejhojněji vybaveny provozovacími prostředky. Od r. 1870 stoupl počet drah dvoukolejných skoro $2^1/_2$krát (ze 16 na 39%), provozovací délka železnic (i s malodrahami) čtyřnásobně, počet lokomotiv patero- a počet vozů osobních a nákladních šesteronásobně a jako žádná jiná země na světě zdokonalilo Německo v posledních 25 letech svá nádraží, signálová a bezpečnostní opatření, vrchní i spodní stavbu atd. (Völcker, str. 564.)

Přirozeně se od početí mobilisace po celou dobu války železnice podřizují úplně vojenským rozkazům a potřebám, vojenské transporty mají přede všemi jinými bezpodmínečnou přednost, vojenská diktatura všechen veřejný život ovládající vztahuje se i na železnictví.

(Dokončení.)

Válečné výpůjčky, jejich pojem a klasifikace.

Jako výtah z rozsáhlejší práce podává univ. prof. Dr. **Jos. Drachovský.**

(Dokončení.)

V. Jest důležito pro náš účel stanoviti, jak dalece mají zmíněná kriteria všeobecná také význam pro specielní posouzení válečných výpůjček, a to ať v užším, nebo v širším smyslu shora pod č. I. vyvinutém.

A tu právě hledě k širšímu obsahu zmíněného pojmu můžeme ihned konstatovati, že jest tu přímá použitelnost těchto dělítek dána přerůznými formami zápůjček v pojem tento zařaditelnými a nedostatkem jiného znaku odlišujícího, než pouze účelu výpůjčky.

Za to tento odlišný znak jest dán, jak již bylo řečeno, při státních výpůjčkách válečných v užším slova smyslu, a tu možno, hledě právě ke zvláštnosti případu, uvésti o jednotlivých těchto pokusech klasifikačních toto:

ad *a)*. V době válečné stoupá význam kategorie zápůjček nucených, ale také výpůjčky národní nelze zanedbávati, protože bursa chová se vůči vypůjčujícímu se státu reservovaně. Jiné způsoby klasifikace sem spadající nemají tu významu specielního.

ad *b)*. Za dob normálních, netknutého úvěru státního polepšuje celkem kurs okolnost, že jedná se o výpůjčku trvalou, nevypověditelnou rentovou; zvláštnosti doby válečné nutí klásti větší váhu jak s hlediska státního, tak i s hlediska věřitelů státních na dluhy přechodné, zápůjčky splatitelné. Arci na jejich efektivní splacení nebo konsolidování během války nelze mysliti, to však státi se musí v době míru, kamž i odložiti jest konversi případných přece snad emitovaných dluhů trvalých. Interimistická povaha jest tedy typickou pro státní dluhy válečné.[61])

---

[61]) Zkušenost tato i v nynější válce se potvrzuje. Srv. ostatně i Flora, n. u. m.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

V. Válka a prostředky komunikační a dopravní.

Dr. Jos. Gruber.

(Dokončení.)

Vyhlášení války stihlo střední Evropu v plném ruchu turistickém, který přes hospodářskou depresi sotva asi zůstal za ruchem roků předchozích. Ještě po podání rakouského ultimata Srbsku nevěřilo se téměř obecně, že by mír již čtyři desítiletí trvající mohl býti tak krutě přerušen, stále rozlévaly se mohutné proudy prázdninových turistů do Alp i Karpat a lázeňských míst na moři Jaderském, Severním i Baltickém a jen skrovně opatrnějších pomýšlelo ihned na návrat. Tu náhle vpadlo 26. července vypovězení války Rakousko-Uherska Srbsku, 31. července prohlášení válečného stavu v Německu, 1. srpna všeobecná mobilisace v Německu a ve Francii a vypovězení války následovalo jedno kvapem za druhým. Nastalo pravé stěhování národů, statisíce cizinců, lázeňských a letních hostů, turistů a výletníků střemhlav se dávalo na zpáteční cestu domů do Rakouska a tisíce Rakušanů spěchalo z ciziny, zvláště z nepřátelské, často jen s nejnutnějšími movitostmi, ostatek nechavše v cizině. Nával k vlakům a doprava osobní na drahách v prvních dnech po vypuknutí války převyšovala vše, co v tomto směru dosud kdy bylo zažito, mezi civilní cestující mísily se tisíce vojínů spěchajících k plukům, některé vlaky byly vedeny dvoj- až čtvernásobně a všechny byly do posledního místečka na chodbách a v průchodech obsazeny, mezi cestujícími, nad i pod nimi viselo a leželo tisíce ručních kufříků, košů a pod., nebylo rozdílu tříd, dámských a nekuřáckých kupé a pod. Kdo podal své věci k dopravě zavazadlové, shledal se s nimi zpravidla až po týdnech, protože osobní vlaky nemohly zmoci jich masy, z nádražního personálu byla místy až polovice povolána k vojsku a teprv později nahrazena lidmi k tomu nevyškolenými, skladiště zavazadel byla přeplněna a zavazadla umisťována v čekárnách, sklepích, kolnách, celnicích atd. Až hluboko do listopadu měly železniční správy notně práce s tisíci reklamacemi zavazadel ztracených, založených nebo nesprávně dirigo-

KNIHOVNA MINISTERSTVA SOC. PÉČE.

vaných. Nejhůře bylo ve velkoměstech, zejména kde ještě bylo zmoci vedle lokální též obrovskou transitní dopravu z hor, lázní a výletních míst (Mnichov, Berlín, Vídeň).*)

Vadila zde jakási nepřipravenost a bezradnost v civilní dopravě železniční. Jako obrovské mobilisační výkony drah byly provedeny s přesností obdiv vzbuzující, tak méně již prozíravosti bylo věnováno dopravě civilní. V samé Vídni na př. v poslední den volné dopravy byl poslední rychlík pro Jihlavu, Děčín, Prahu a Liberec přichystán v rozsahu málo převyšujícím normál, ačkoliv mohlo býti známo, že k tomuto poslednímu spojení do Prahy a Německa vlaky z jihu a z východu Rakouska den před tím chrlily tisíce cestujících; vlak byl posléze rozdělen ve tři nadprůměrné. Nebylo lze doptati se ve Vídni, jezdí-li místní dráhy a které, chyběly vyhlášky a uliční plakáty o nových nebo ponechaných spojeních železničních atd.

Hned při prohlášení částečné mobilisace proti Srbsku zrušena byla všechna civilní doprava osob a zavazadel na hlavních železničních tratích oněch zemí, jejichž armádní sbory byly mobilisovány tedy v dolních Uhrách, Chorvatsku, Přímoří a v Čechách, při čemž vyňaty dráha jižní a buštěhradská a v Čechách ještě severozápadní. Zahájením všeobecné mobilisace zastavena dočasně dne 6. srpna veškerá doprava v říši vůbec až na nečetné zásobovací vlaky pro velkoměsta a na nesmírně zdlouhavé a řídké poštovní vlaky, k jichž použití se nadto požadovalo úřední legitimace, že zamýšlená cesta podniká se v zájmu vojenském nebo vůbec veřejném. Zmizely nejen všechny rychlovlaky, jídelní, spací a průchodní vozy, nýbrž i osobní vlaky a nejen na místních, nýbrž i na hlavních drahách a dokonce i v obvodech velkoměst, kde tisíce lidí denně za povoláním musí odjížděti do města.

Pojí se arci příliš mocné zájmy hospodářské k dopravě železniční, aby mohla býti přerušena vůbec nežli jen na dobu nezbytně nutnou a co nejkratší. V Německu zůstal i při nastoupení jízdního řádu vojenského v blízké dopravě velkoměst mírový jízdní řád v platnosti a hned po skončení transportů mobilisačních — nástup armád trval do 21. srpna, skoro tři neděle následoval vojenský vlak za vlakem na hranice — zavedeny první rychlovlaky, zjednána spojení mezi Berlínem a všemi hlavními městy říše a těchto vespolek i s jinými nejčelnějšími místy ně-

*) Srv. Völcker str. 565—575.

meckými, arci většinou jen denní, s menší než obvyklou rychlostí a do počátku září bez vozů spacích a jídelních. Také do Vídně a jiných měst přátelské a neutrální ciziny obnovena již v srpnu a září rychlíková spojení a po dohodě smluvené na středoevropské konferenci pro jízdní řády ze dne 21. a 22. září vstoupil v Německu 2. listopadu znova v platnost jízdní plán mírový arci obmezený a zpravidla jen pro území mezi Rýnem a Vislou.*)

Také v Rakousku byla do konce srpna doprava civilního nákladního zboží, při všeobecné mobilisaci zastavená, znenáhla většinou obnovena, ovšem za rozmanitých obmezení, vojenským upotřebením jednotlivých tratí podmíněných. Přijímání a doprava zboží děly se však jen dle pohotových vozidel a vlaků — při vagonových zásilkách teprve v době přidělení dotyčných vozů — k nakládání mohly býti dodávány toliko vozy k vojenským transportům nepříhodné. Dráhy nejsou zavázány nakládati do krytých vagonů a neručí za škody, jež by vznikly dopravou ve vozech otevřených, k obvyklým dodacím lhůtám stanoveny dlouhé přirážkové lhůty, přeprava uvolněna úplně jen mezi stanicemi uvnitř jednotlivých dopravních skupin, v něž rakouské železnice byly rozděleny, konečně byly jednotlivé tratě uvolněny jen pro vagonové zásilky, jiné opět jen pro zboží kusové a rychlé a jen některé pro všechnu dopravu nákladní.

Osobni doprava civilní zavedena byla znovu, byť i ne v plném rozsahu, na rakouských železnicích dne 1.—4. září; na některých místních drahách se osobní doprava zavedením válečného jízdního řádu i mobilisací vojska tak zmenšila, že počet vlaků jejich již z hospodářských důvodů byl zmenšen. Postupně zavedeny i některé rychlovlaky, ovšem za německým příkladem a nejprve pro spojení Vídně s Německem a na druhé straně s Budapeští, pro některá spojení zavedeny opět i spací vagony.

Po dokončení nástupu tedy i v Rakousku rostoucí měrou, ovšem jen v krajích nepřítelem neb válkou nezabraných, vybudovávala se civilní doprava osobní i nákladní, avšak pokud válka vůbec trvá, nebude lze mluviti o zcela normální dopravě, na př. nikoli již co do krytých nákladních vozů, jichž vojenská správa po celou dobu války nezbytně potřebuje.**)

---

*) Völcker str. 569 a násl.

**) Nové, částečné obmezení dopravy nastalo na dráze Františka Josefa, buštěhradské, státní české severní severozápadní i na drahách v zemích alpských dne 25. května po vypuknutí války s Italií.

*

Jízdní průkazy — předplatní a roční lístky jízdní a pod. — jež byly před vyhlášením mobilisace odebrány a jichž využití bylo zastavením civilní dopravy znemožněno, podržely platnost, jež se po jejím znovuzavedení prodloužila o dobu, po kterou lístku nemohlo býti použito.

Za všechny vojenské transporty obdrží dráhy od státu — a sice i když jde o dráhy státní, jednak k vůli přesnosti účtování výdajů válečných s jedné a příjmů železničních s druhé strany, jednak v naší monarchii i z toho důvodu, že výdaje společného vojska a námořnictva jdou na účet celkové říše, kdežto dráhy patří vždy dotyčnému státu — úplatu, která je při nákladní dopravě v celku vyšší nežli tarif pro velké hromadné zboží, při osobní vojenské dopravě asi v úrovni polovičních cen třetí třídy osobních vlaků v civilní dopravě, ale tento schodek je vyrovnán obrovským využitím míst při dopravě vojska, kdežto v normální době se nevyužije ani čtvrtiny sedadel. —

Při přerušené železniční dopravě bylo silněji používáno cest vodních, zvláště čile na Dunaji mezi Vídní a Lincem a na Vltavě od Štěchovic do Prahy a dolů do Klecan. Bylo by přišlo nadmíru vhod, kdyby byla pokročila dlouho již započatá kanalisace středního Labe a kdyby tak jako v jiných zemích bylo se vypěstilo účelné připojení se vlaků železničních k jízdě parníkové na Vltavě.*)

Jak podporovaly vnitrozemské vodní dráhy vojenské akce, zejména v Německu, Belgii a Francii, dosud není bezpečných zpráv. Jde tu arci předem jen o transporty potravin, nábojů a jiných válečných potřeb a o zpětnou dopravu raněných, nemocných a zajatců; jedna lazaretní loď může pojmouti snadno tolik mužstva, jako celý železniční vlak, a ošetřování i výživa raněných je na lodích

---

*) V tisku bylo upozorňováno na možnosti vydatnějšího použití našich přirozených vodních cest, jimiž jsou především Vltava, regulovaná od Budějovic do Prahy a potom kanalisovaná až do Mělníka, střední Labe, které vykazuje jednotlivé tratě regulované a potom kanalisovanou celou trať Mělník-Neratovice, konečně naše dolní Labe, splavné od Mělníka až na zemské hranice. Těchto vodních cest lze na př. využiti k dopravě uhlí z Ústí proti vodě, z krajiny kolem Litoměřic a Mělníka ovoce a obilí, z okolí Neratovic zelenina a obilí, z jižních Čech po Vltavě obilí, zemáky, drůbež, ryby atd., později snad bude možno v připojení na labskou trať německou dovážeti i umělá hnojiva a pod. pro příští úrodu. Lze užiti však vodních cest i pro dopravu osob, hlavně v dopravě místní mezi jednotlivými obcemi pomocí motorových lodí, případně s přivěšenými čluny; v tom případě bylo by lze docíliti i vhodného připojení na takových železničních stanicích, kterého jinak pro přímé pokračování v jízdě nemají a kde nutno ztráceti mnoho času několikahodinným čekáním.

snazší i jemnější nežli ve vlaku,*) takže by přetíženým železnicím zbyla přeprava náhradního mužstva a rychlých potřeb. Ostatně také rychlost vojenských vlaků nezadá příliš rychlosti vodní dopravy. Vskutku jsou bojiště francouzská a belgická i východopruská co do přívozu potravin značně obsluhována sítí průplavní, za dnešního zastavení plavby přes Hamburk slouží velkému dílu labské plavby pro spojení s neutrálními státy a tedy se světem průplav labskotravský, také Rusové používají prý Visly a Dněstru k zásobování vojsk a měst (také Lvova), ve Francii je na dobu války celá vodní síť podřízena správci vojenského zásobování.

V Rakousku přicházejí kromě Labe v úvahu jako důležité etapní linie zatím jen Dunaj a Sáva, jež obě mají velký a vyzkoušený jízdní park. Stoupenci průplavů poukazují, jak by byl Rakousku nyní přišel vhod průplav dunajskooderský, jehož stavba zákonem z r. 1879 byla zůstavena soukromému podnikání za podmínek pro železnice obvyklých, vodocestným zákonem z r. 1901 však uložena státu.**)

Ovšem velikou nevýhodu mají vodní dráhy: jsou vždy jen řídké a pro velikou nákladnost umělých staveb vodních těžko rozmnožitelné a zvláště vedení směru závisí u nich, i u umělých, nepoměrně více na přírodních podmínkách nežli u železnic, o ryze strategických vodních drahách, t. j. vedených předem zúmysla dle pravděpodobné budoucí válečné potřeby bez zřetele k hospodářské prospěšnosti, sotva kdy bude moci býti řeči, a za nynějších i zimních válek v našem podnebí užívání jejich by právě v kritické době mohlo býti znemožněno.

Kde a pokud byla plavba ohrožena běhy válečnými, byla ovšem ihned na počátku války zastavena. Dne 27. července 1914 dunajská paroplavební společnost a uherská společnost pro námořní plavbu zastavily přijímání zboží do všech stanic pod Zemuní a na Sávě a jihoněmecká dunajská plavební společnost do Srbska, Bulharska a Rumunska; rovněž zastavila počátkem

*) Proviantní a lazaretní lodě jsou v Rakousku na Dunaji a Sávě. Rýnský odborný list sděloval, že jediný lodní vlak se dvěma normálními průplavními čluny o 600—650 tunách nosnosti může pojmouti osmidenní potřebu jednoho armádního sboru (spolu s dotováním jízdy a dělostřelectva 150—160 tun denně) a ji denně až na 100 km dopraviti. Srv. Dr. Russ, Der Krieg und die Wasserstrassen, N. Fr. Pr. 27. února 1915.

**) Dr. Russ na uv. m. Stejné důvody platily by arci pro průplav českomoravský od oderského k střednímu Labi. V Německu válka oživila snahy o zbudování průplavu středozemského a průplavní plány bavorské, mezi pracemi, pro něž dle císařského nařízení v Německu připuštěno zjednodušené vyvlastňovací řízení, jsou i práce na Odře a Labi a dva menší průplavy.

srpna plavby Austro-Americana i Rakouský Lloyd, který však ponechal prozatím v provozu linie do Dalmacie, a v polou srpna zastavena až na další veškerá plavba ve vodách říše. Četné lodě již vypravené musily cestu přerušiti a naložené zboží bylo odesílatelům vráceno, také bárky musily zůstati v přístavech.*)

V Německu zastavil současně s vypovězením války Rusku 2. srpna Severoněmecký Lloyd veškeru dopravu osobní a nákladní a stejná opatření učinily loďařské firmy hamburské. —

Také veliký dosud význam silnic dokumentovala znovu nynější válka. Vznikem železnic byly silnice druhdy pokládány za komunikační prostředek přežilý, který má význam především jen pro blízká lokální spojení nebo pro sjízdný a snadný přístup ke stanicím železničním.**) Význam rozvětvené sítě dobrých silnic vzrostl však v nejnovější době i samostatně rostoucím užíváním motorových kol i automobilů. V nynější válce po prvé se objevily kolony automobilní a jejich neobyčejný význam nejen pro doplňování, zásobování a j. opatřování armády, pro polní poštu a pod., nýbrž i pro samo vedení války. Konečně také pro pohyby vojenské špatný stav silnic může působiti obtíže druhdy nepřekonatelné, jak se ukázalo v Haliči a v ruském Polsku — dráhy mohou vojsko dovézti jen na poblíž bojiště, ostatek musí se vždy vykonati pochody.***)

Válka ohrozila konečně snad i pro budoucnost mezinárodní styky dopravní. Prostředky dopravní a zejména železnice patří k úvazkům, státy vespolek nejúčinněji spojujícím, mezi správami různých odvětví dopravních musí býti neustále uzavírány a obnovovány nesčetné smlouvy, aby se doprava na větším, několik států zahrnujícím území mohla vyvíjeti bez závad a třenic a vyspěti v dopravu světovou. V každém téměř okamžiku jsou pošta, te-

*) Zastavením plavby domácí rejdaři pozbyli nejen možnosti výdělku, nýbrž také ztrácejí státní podpory, stanovené v zákoně o podporování námořnictví, protože právo na ně je podmíněno určitými výkony hospodářskými, které nemohou nyní rejdaři plniti. Mimo to jest volné plavbě i nadále nésti běžná břemena (udržování parníků, platy, mzdy atd.). Minist. nařízení z 27. března 1915 ř. z. č. 87 o provozním příspěvku pro odstrojené neb obchod neprovozující lodi obchodní zaručuje proto svobodné plavbě lodní další poskytování provozního příspěvku, zákonem o podpoře námořnictva stanoveného, v předpokladu, že rejdaři postarají se o další podporu svých zřízenců. Tímto zatímným opatřením má býti rejdařům pomoženo z obtížné situace a zároveň zamezena býti, pokud možno, nezaměstnanost v plavební živnosti.

**) Především tento, arci velký, význam přikládá železnicím stále ještě Philippovich i v nejnovějším vydání své národohospodářské politiky (Grundriss der Politischen Ökonomie, II. sv., II. díl, str. 7).

***) Srv. o mezinárodních kongresech silničních O. N. 1914 str. 529.

legrafy, telefony, lodě a železnice používány tisíceronásobně bez ohledu na hranice státní a suverenita státu se, byť i ne formálně, přece ve skutečnosti porušuje, zvláště železnicemi: skoro vždy jsou přirozeně konečné »přípojné« stanice železnic nikoli na samých hranicích, nýbrž v jisté od nich vzdálenosti již na území sousedního státu, v němž pak cizí stát až do samé stanice nebo i v ní vykonává provoz a tím i jistá oprávnění, jinak jen domácímu státu příslušející, a vedle železničních úřadují na cizích územích státních dle vlastních domácích zákonů i úředníci poštovní, celní a finanční a druhdy stát jeden nebo jeho erár bývá podroben jurisdikci státu druhého. Kdežto však podmínky mezistátního dopravního styku jsou pro doby míru upraveny pečlivě do nejmenších podrobností, není v nich vůbec dohody na případ války, aniž vůbec pomýšleno na možnost udržení byť sebe skrovnější dopravy v zápletkách válečných. Je nyní otázka, budou-li moci tak brzy po ukončení války opět býti navázány mezinárodní styky dopravní — světový poštovní spolek, mezinárodní smlouvy o telegrafii drátové a jiskrové, bernská konvence o mezinárodní nákladní dopravě železniční, úmluvy o mezistátní dopravě osob a zavazadel, smlouvy s mezinárodní společností spacích a jídelních vozů, s anglickou firmou Cookovou atd. Ostatně již schůze světového poštovního spolku na rok 1914 stanovená se nekonala a revisní konference pro bernskou konvenci Švýcarskem na letošek svolávaná byla na neurčito odročena.

Jiný ještě nemilý účinek bude míti válka: také železniční tarify budou pro úhradu válečných výdajů asi v celku zvýšeny, ač ovšem — podobně jako u cel — bude třeba pečlivého diferencování, jak zde ve prospěch ochrany domácí produkce upraviti klasifikaci zboží, jak jinde poskytnouti výhody pro export, v jakých směrech přiznati slevy transitní a pod.*)

Sociálně-politický obsah zákonů válečných.

Dr. Jos. Lukáš.

(Pokračování.)

ad 2. Pokud jde o zákonná ustanovení mající za účel zachování životní existence, tož jsou předpisy k tomuto účelu směřující v zákonech válečných přirozeně nejčetnější a nejdalekosáhlejší, ale spolu též povahy nejrozmanitější.

*) Dr. Viktor Krakauer, Ausfuhrförderung durch Differenzierung von Bahntarifen und Steuern, Das Handelsmuseum z 11. března 1915.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

VI. Válka a obchod mezinárodní.

Dr. Jos. Gruber.*)

Dlouhá doba míru i pokroky technicko-ekonomické vytvořily mezi různými státy nesčetné spojitosti a úvazky hospodářské, jichž souhrn zván bývá obyčejně hospodářstvím světovým. K odvěké mezinárodní tržbě se zbožím přistoupily v novější době rozvojem komunikací nesčetné mezinárodní smlouvy dopravní — světový spolek poštovní, telegrafní spolek, smlouvy o jiskrové telegrafii, bernská konvence o mezinárodní nákladní dopravě železniční, úmluvy o mezistátní dopravě osob a zavazadel, smlouvy s mezinárodní společností spacích a jídelních vozů, s anglickou firmou Cookovou — nesmírně se rozmohlo stěhovalectví a cestovatelství a do miliard páčí se kapitály, jež příslušníci jednoho státu umisťují v akciích, obligacích, státních rentách atd. ciziny, a v prvé řadě přes všechno rostoucí celněpolitické uzavírání se národů obrovsky stoupá obchod mezinárodní — v r. 1912 až na 165·54 miliard marek, z čehož na Evropu připadají skoro dvě třetiny, 100·88 miliard marek. Lze dále právem říci, že všechen tento obrovský obchod světový ve svých hlavních masách soustřeďuje se v territoriálně zcela malé části světa, v severozápadě Evropy: skoro všechna světová tržba sbíhá se téměř v přístavech londýnském a liverpoolském, hamburském a brémském, amsterodamském a rotterdamském, antverpském a hâvreském, v oblasti Severního moře a úžin jemu blízkých i veletoků do něho plynoucích — co se kromě toho nezávisle na severozápadním prostředkování soustřeďuje v přístavech středozemských, nechť je již to Marseille či Janov a Benátky, či Terst a Rjeka, nebo v přístavech amerických, jsou kvanta přece jen poměrně nepatrná.

Vždy více jsou dále národové ve svém hospodářském styku na sebe odkázáni a na sobě závisli, nejen co do přívozu spotřebních předmětů, potravin, tkaniv a pod., nýbrž — a to ještě více

*) Srv. k tomu: Dr. Gruber, Válka a hospodářské styky mezinárodní, Naše Doba, květen 1915, str. 385–401.

KNIHOVNA MINISTERSTVA SOC. PÉČE

váží — co do výměny pomůcek výrobních, takže dnes žádný národ hospodářsky sobě nedostačuje a dostačiti nemůže, aniž toto mezinárodní hospodářské společenství celní ochranou bylo paralysováno, nanejvýš jen co do předmětů a směrů posunuto. Dokonce pak není vzájemný obchodní poměr průmyslových států k surovinovým jen prostou neúprosnou závislostí oněch na těchto, nýbrž přečasto závislostí vzájemnou: na př. vývoz kali z Německa patří k podkladům veliké produkce bavlny ve východních bavlnářských obvodech Americké Unie a s druhé strany tone Unie v nadbytku bavlny, nemůže-li ji odbyti do Evropy, nemajíc dosti lučebnin, barviv, aby ji zpracovala ve vlastním textilnictví. Nebo naopak Německo v poslední době dováželo jen málo dobytka a masa, a to ještě téměř naveskrz ze států sousedních, s nimiž ani dnes ještě volný styk není přerušen, z Dánska, Švédska, Rakouska a Holandska (nehledíc k nevelkému přívozu vepřů z Ruska), ale tato nezávislost produkce dobytka a masa jest udržována a podmíněna velikým přívozem pícnin z ciziny,*) který dostoupil již skoro hodnoty jedné miliardy marek ročně,**) a průměrná vysoká sklizeň obilin, bramborů a j. v Německu byla by podstatně nižší, nebýt hojného používání cizozemských mrviv, chilského ledku i jistých fosfátů.

Všechny tyto spojitosti válka rázem přetrhává a na místo smírného obchodního styku staví hospodářský boj — dnešní válka nepoměrně více nežli všechny předchozí z hospodářsko-imperialistických příčin vznikla a jistě alespoň u některých účastníků za světovým panstvím hospodářským směřuje.

Válečným stavem — nehledíc ani k faktickému znemožnění mezinárodních transportů mobilisacemi, minami a jinými válečnými opatřeními — přerušuje se především již dle zásad mezinárodního práva sama sebou platnost obchodních smluv mezi válčícími státy, i když byly snad uzavřeny »na věčné časy«, tedy s vyloučením možnosti výpovědi,***) a v moc vcházejí předpisy určené pro

---

*) Prof. Dr. Karl Rathgen, Deutschlands wirtschaftliche Lage, přednáška hamburským dělníkům z 12. listopadu 1914.

**) Fr. Oppenheimer, Nationalwirtschaft und Weltwirtschaft, str. 54 a 64: skoro $^1/_4$ až $^1/_3$ vepřového masa je vykrmena z dovezených pícnin.

***) Sem spadá zejména též známý čl. 11. »Frankfurtského míru« mezi Francií a Německem z 10. května 1871, který zajistil Francii »na věčné časy« všeliké obchodněpolitické výhody, jež by Německo poskytlo určitým jiným státům a naopak. Výhoda vztahuje se »na dávky přívozní a vývozní, na průvozní obchod, na celní formality, na připuštění a zacházení s oběma národy a zastupiteli jejich«, vztahuje se tedy nejen na cla, nýbrž i na jistá osobní,

celní válku. Proti nepřátelským státům nepoužívá se nižších sazeb celního tarifu smluveného, nýbrž vyšších sazeb tarifu autonomního, nebo se zboží kromě cla v tarifu udaného podrobuje několikanásobné, 100—200procentní přirážce nebo clu až do výše plné obchodní hodnoty zboží. Ovšem pak vznikají komplikace z toho, že státy neutrální používají druhdy na základě »doložky o nejvyšších výhodách« nižších sazeb celních, obsažených v obchodní smlouvě mezi státy nyní nepřátelskými: zastavením těchto smluv pozbyly by tyto výhodné celní sazby platnosti též pro státy neutrální, i ustanovuje se tudíž, že na celní posuzování takovéhoto zboží neutrálních států nemá zrušení obchodních smluv s nepřátelskými státy účinku a rovněž ne na zboží, které se již na domácí účet nachází v tuzemských celních nebo svobodných skladištích nebo v celních výlukách. Osvobození ode cla přiznává se také věcem, jež příslušníci armády jakožto válečnou kořist přinesou ze zemí, s nimiž je stát ve válečném stavu.

Každý stát má dále ve válce zájem na tom, aby nebylo z něho vyváženo zboží, kterého on sám potřebuje pro výzbroj a zásobování svého vojska, pro zásobování ostatního obyvatelstva a jako suroviny i pomocné látky pro svůj průmysl; má dále i zájem, aby do států, s nimiž vede válku, nebylo jeho prostřednictvím dodáváno a tedy jím prováženo zboží, které by vojenské jejich pohotovosti nebo zásobování jejich obyvatelstva mohlo prospěti. Z toho plynou četné a postupně rozmnožované všeobecné zákazy vývozu určitých druhů zboží ze země, byť i do států neutrálních, zejména zbraní, nábojů, koní a jiných potřeb válečných, ale i dobytka, obilí a jiných potravin, a zvláštní zákazy vývozu nebo i průvozu zboží vůbec nebo určitého druhu do zemí nepřátelských.

S tím souvisí též pojem kontrabandy, která může býti — jak rozeznává také Rakousko-Uhersko dle londýnské deklarace z r. 1909 — buď absolutní, t. j. jmenovitě vypočtené předměty, výlučně válečným účelům sloužící, a relativní, t. j.

---

práva příslušníků obou států, a poněvadž jest obsažena ve smlouvě mírové, jest nevypověditelná a teprv nynější válkou odstraněna. S druhé strany obmezuje se čl. 11. pouze na výhody poskytnuté Anglii, Belgii, Holandsku, Švýcarsku, Rakousku a Rusku, nikoli tedy na př. Italii, Španělsku, Dánsku atd. Ve skutečnosti dosáhne arci smlouvající stát nepřímo i výhod těmto posléz jmenovaným státům poskytnutých: snížilo-li na př. Německo vinné clo naproti Italii, může se této výhody pro sebe domáhati na základě své smlouvy s Německem i Rakousko a pak platí tato výhoda i pro Francii. (Srv. Philippovich, Volkswirtschaftspolitik, I., str. 380.)

*

předměty, jichž lze upotřebiti pro účely válečné i mírové, jako potraviny, peníze, železniční materiálie, dalekohledy a pod., nikoli tedy předměty, jichž pro válku přímo upotřebiti nelze, jako na př. průmyslové suroviny bavlna, vlna, rudy, kožešiny, kůže, drahokovy atd. Předměty absolutní kontrabandy může stát zabaviti i na neutrálních lodích, jsou-li dokázatelně určeny pro nepřátelské území nebo vojsko, předměty relativní kontrabandy, jen prokáže-li se, že jsou určeny pro potřebu nepřátelského vojska nebo správy státní, nikoli tedy pro potřebu soukromou.

Vedle toho obmezují válčící státy dle potřeby také přívoz určitých druhů zboží, zejména zbraní a třaskavin, buď z obavy před nepokoji v tuzemsku nebo v úmyslu poškodit odnětím exportu nepřítele, a obmezují i pohraniční obchod, který za normálních poměrů požívá úlevy.

V tom směru také v Rakousku hned po vyhlášení mobilisace proti Srbsku min. nař. z 25. července 1914 ř. z. č. 168 zakázán dovoz zbraní, nábojů, třaskavin a pod. všeho druhu a holubů, a dalším nařízením z téhož dne ř. z. č. 169 zakázán vývoz a průvoz do Srbska 17 kategorií zboží, kromě zbraní a nábojů také koní a mezků, holubů, uniforem, košů, koží (kromě galanterních), všeho pro vojenské potřeby způsobilého zboží sedlářského a řemenářského, hrubé mužské obuvi, kožešin, velocipedů, automobilů, létadel, vagonů, síry, glycerinu, kalcium-karbidu a j. Toto nařízení však již dalším nařízením z 1. srpna 1914 ř. z. č. 192 zrušeno a seznam rozmnožen o všechno obilí, luštěniny, rýži, mouku, zeleniny sušené, maso a konservy, suchary, chléb, vejce, dále hovězí dobytek, vepře, ovce, kozy, seno a slámu, uhlí a koks, bavlnu a vlnu, kukátka a dalekohledy, zkrátka rozšířen na 77 druhů zboží, a pro jiné státy obmezen pohraniční styk s automobily, nákladními povozy, koni, mezky a pod.

Po vypuknutí války s Ruskem rozšířena nař. ze 4. srpna 1914 ř. z. č. 197 platnost nařízení z 1. srpna 1914 i na průvoz věcí z Ruska, již dne 6. srpna (ř. z. č. 201) rozšířen zákaz vývozu a průvozu do Ruska i Srbska i na všelikou mouku, surový len a konopí a přízi z nich, další nařízení přineslo pak opětné rozšíření a změny zboží, jehož vývoz byl zakázán (min. nař. ze 4. září 1914 ř. z. č. 236 o Rusku a Srbsku), nařízením z 11. září ř. z. č. 244 zákazy vývozu a průvozu, tímto i všemi předchozími pro Srbsko a Rusko ustanovené, rozšířeny i na Belgii, Francii, Velkou Britanii, Japonsko a Černou Horu, takže nakonec, aby zjednán

byl přehled, bylo pod čís. 265 ř. z. ze dne 2. října 1914 vydáno nařízení všechna dosavad vydaná ustanovení rekapitulující, jež však již opět dne 21. října (ř. z. č. 288), dne 30. listopadu (ř. z. č. 329), 4. ledna 1915 (ř. z. č. 3), 9. února (ř. z. č. 30), 15. března (ř. z. č. 61) a 14. května (ř. z. č. 120) měněno a novými artikly doplňováno.

V Německu rovněž byla již 31. července 1914, kdy prohlášen byl »stav zostřeného nebezpečí válečného«, a tedy ještě před vypovězením války, vydána řada císařských nařízení a doplňujících vyhlášek kancléřových o zákazech vývozu a průvozu četných artiklů světového obchodu, zejména válečných potřeb a předmětů k výrobě válečného materiálu sloužících, materiálií železničních, vzduchoplaveckých, přístrojů telegrafních a telefonních a lékařských nástrojů atd., jimž následovaly ještě za mobilisace četné doplňky a později naopak obmezení a úlevy v zájmu německého exportu, pokud byly slučitelny se zájmy vedení války a potřeb vojenských. Usnesením spolkové rady z 10. srpna byly na základě všeobecného zmocnění spolkové rady dle zákona ze 4. srpna k vydání zákonných opatření na odvrácení hospodářských škod válkou hrozících všeobecné celní výhody odňaty výslovně Velké Britanii i jejím osadám a državám, čímž netoliko podrobeny všechny britské výrobky sazbám autonomního německého tarifu celního, nýbrž odpadly naproti britské říši též všeliké jiné smluvní výhody celní a obchodní, jako ohledně vzorků i obchodních cestujících a pod.*)

Podobně ovšem vydána nepřehledná řada předpisů o zákazech vývozu a průvozu ve státech ostatních nejen válčících, nýbrž i neutrálních. Absolutní zákazy vývozu nebo přívozu nemohou býti udrženy v platnosti naproti státům neutrálním neb dokonce spojeneckým; neníť na př. žádoucno zabraňovati do spojeneckého státu vývoz uhlí nebo surovin, jichž tento potřebuje pro doplnění válečné výstroje nebo výzbroje a pod. Proto smluveny také mezi Německem a Rakousko-Uherskem vzájemné úlevy a zrušení některých zákazů vývozních.

S druhé strany státy vedle zákazů vývozu a druhdy též přívozu poskytují též pro některé druhy zboží, zvláště potraviny a suroviny, osvobození ode cla nebo alespoň slevy celní; tak

*) Schmid, Kriegswirtschaftslehre, str. 103 a násl.; Dix, Die wirtschaftliche Mobilmachung Deutschlands 1914 v Conradových Jahrbücher 1915, str. 37. Viz i Volksw. Chronik v týchž Jahrbücher 1914.

v Německu již na základě zákona ze 4. srpna 1914 povolen po dobu války bezcelný dovoz potravin a požitkovin i minerálních olejů, usnadněn dovoz dobytka a pod., kdežto Rakousko následovalo s dočasnou suspensí cel na obilí, luštěniny, mouku a moučné výrobky příliš pozdě, teprv min. nař. z 9. října 1914, ř. z. č. 270.*)

Skoro všechny státy válčící a druhdy také neutrální zakazují vývoz a průvoz zlata a obyčejně i stříbra ryzího či smíšeného, v mincích či prutech, dopouštějíce však výjimky pro zlaté či stříbrné předměty spotřební a zejména umělecko-průmyslové. Tak i Rakousko,**) zvláště přísně též Italsko,***) Švýcarsko a Bulharsko.†) Druhdy zakazuje se pod přísnou pokutou i ažiový obchod se zlatými mincemi měnovými, jako v Rakousku††) a Švýcarsku.†††)

Trvalejší obsazení částí cizího obvodu státního činí nezbytným vydati zvláštní celní řády se zvláštními celními tarify. Oby-

*) Dalšími nařízeními dočasně zrušena či zmírněna cla na řepku a řepkové semeno, olej z bavlníkového semena a olovo (min. nař. z 23. ledna 1915 ř. z. č. 16), na kondensované nebo sušené mléko, na ságo a tapioka, škrob a škrobovou moučku (nař. z 9. února 1915 ř. z. č. 31), rýži a tuky (nař. z 22. února 1915 ř. z. č. 43) a konečně zejména (nař. ze 16. března ř. z. č. 62) na vepře o váze alespoň 130 kg, přírodní i umělé máslo a margarin, lůj zvířecí a rostlinný, olej palmový a z palmových jader, kokosový olej, žací a sklizňové stroje, modrou skalici, dále (min. nař. z 19. dubna 1915 ř. z. č. 103) na cukr, cibuli a česnek, zeleninu všeho druhu a jiné rostliny pro kuchyňskou potřebu, sušené a solené, hovězí dobytek, ovce a kozy, vepře o váze alespoň 60 kg, drůbež všeho druhu, zvěřinu a pernatou zvěř, čerstvé ryby, raky a hlemýždě, rybí a tulenní tuk, obyčejný chléb i suchary a jiné pečivo, maso čerstvé i upravené, sýr, sledě, ryby upravené, konservy masové, rybí, zeleninové, masové tresti a polévkové výrobky všeho druhu (srv. O. N. 1915, str. 195), konečně na tučné oleje (min. nař. ze 14. května 1915 ř. z. č. 122), melasu, závitkový papír pro továrny na papírovou přízi, parní a jiné motorové pluhy a traktory pro zemědělské účely, všeliké pytle z hrubých látek i tkaniny k výrobě takových pytlů vhodné (min. nař. ze 7. června 1915 ř. z. č. 159).

**) Min. nař. z 20. března 1915 ř. z. č. 71.

***) Italie vydala zákaz vývozu raženého zlata a stříbra hned na počátku loňské války a stíhá i u cestujících vývoz zlatých a stříbrných mincí jako přechovávání válečného kontrabandu pokutou a vězením.

†) V Bulharsku zakázán vývoz všelikých zlatých, stříbrných a jiných mincí ať se zákonným kursem čili nic, také cestující smějí s sebou míti různých mincí jen nanejvýš celkem do 100 fr., větší obnosy celní úřady zadrží a vymění za bankovky v kursu Národní banky, klenoty smějí se nositi, jen pokud odpovídají stavu a majetku nositelovu, každý cestující má býti celními úřady kontrolován.

††) V Rakousku min. nař. z 27. března 1915 ř. z. č. 85.

†††) Švýcarská spolková vláda zakázala kupovati i prodávati zlaté a stříbrné mince latinské mincovní unie ve Švýcarsku Belgií nebo Francií vydané a dle mezinárodních mincovních smluv obíhající 2, 1 a $^1/_2$franky za cenu, jež by převyšovala jejich nominální hodnotu. V červnu 1915 naopak zakázala švýcarská vláda přívoz italských drobných stříbrných mincí, jimiž byl zvláště kanton tessinský po italském vypovězení války zaplavován, do Švýcarska pod trestem konfiskace, a přijímání italských bankovek dovoleno tam jen dle denního kursu (t. č. 100 lir = jen asi 88 fr.).

čejně bývají z celní povinnosti vyňaty milodary pro domácí vojsko, zboží, které se dováží pro polní armádu nebo pro vojenskou správu, zboží, které dováží se příslušníky armád nebo státní správy ke vlastní potřebě, použité šatstvo a prádlo, které nedováží se za účelem prodeje nebo k živnostenskému zužitkování, a spotřební předměty, které cestující vezou k osobní potřebě nebo k vykonávání svého povolání, jakož i potraviny, které cestující vezou s sebou k vlastnímu používání. Takový celní řád byl nařízením vrchního armádního velitelství rakouského z 1. června 1915 vydán pro naším vojskem obsazená území Ruského Polska s platností od 3. června se zvláštním celním tarifem, čímž toto okupované území ustaveno, arci jen dočasně, jako zvláštní celní území,*) a podobně pro území německým vojskem obsazená vydán celní řád a tarif německý.**)

Aby se zamezilo přivážeti zboží ze států válčících přes neutrální, předpisují se pro přívoz certifikáty o původu, jež musí býti druhdy konsulem přívozního státu ve státě neutrálním ověřeny.***)

*) Celní řád rakouský stanoví: Při dovozu zboží přes rakouské hranice do okupačního území vybírají se cla podle celního tarifu, připojeného k celnímu řádu. Dovoz smí se díti jenom po rakouských celních cestách. Zboží dlužno podle řádu celního a řádu státních monopolů a jiných předpisů o celním řízení ohlásiti k vyclení u pohraničních celních úřadů, které fungují jako delegované orgány vrchního armádního velitelství. Cla podle váhy vybírají se dle hrubé váhy u veškerého zboží, u kterého clo nepřesahuje $12^1/_2$ K za 100 kg. Z poštovních balíků až po 5 kg hrubé váhy vybírá se clo dle kusu 2 K 50 h, pokud balík neobsahuje zboží, které podléhá celní sazbě 375 K nebo více za 100 kg nebo clu dle kusu. K tomuto nařízení a celní sazbě vydalo etapní vrchní velitelství prováděcí nařízení, dle kterého jest pověřeno správou cel v území okupačním v první instanci okresní finanční ředitelství v Krakově, ve druhé instanci zemské finanční ředitelství pro Halič, ve třetí ministerstvo financí ve Vídni. Prováděti celní řízení náleží c. k. celním úřadům na hranicích haličských ustanoveným a c. k. hlavnímu celnímu úřadu krakovskému, jenž jest zároveň vyclívacím úřadem pro území okupační. Uvnitř území okupačního nebudou až na další zřizovány celní úřady. V dovozu do území okupačního podléhá doprava zboží vůbec zákazům a omezením, která platí také při dovozu zboží do smluvního celního území obou států monarchie. Vyňaty z toho jsou tabák a výrobky z tabáku, sůl, léky, jatečný a tažný dobytek, je-li zboží to původu rakouského neb uherského. Dovoz zboží, které jest v Rakousko-Uhersku zakázáno vyvážeti nebo provážeti, do území okupačního není sice zakázán, zboží to smí však býti pro dovoz vyclenо jen tehdy, jestliže se předloží povolení k vývozu nebo průvozu. Až na další jest zakázán vývoz onoho zboží z území okupačního, jež vyvážeti z Rakousko-Uherska jest zakázáno. V prováděcím nařízení osvobozují se od cla ještě vzorníky nebo jednotlivé vzorky, potraviny a spotřební předměty, které se dovážejí ke zmírnění nouze obyvatelstva.

**) Srv. Hand.-Mus. 6. května 1915. Zásilky, jež se dovážejí na rozkaz vojenských velitelstev vojenskými transporty k zásobování německého vojska, jsou beze cla, co však německé civilní úřady dovážejí k zásobování občanského obyvatelstva, podléhá clu.

***) Takové certifikáty předepsány v Anglii pro všechny zásilky zboží do Velké Britanie nebo britských kolonií, jichž hodnota přesahuje 25 liber (600 K),

Export musí dnes často hledati zcela nové cesty přes neutrální státy a pečlivě sbírati a sledovati spolehlivé informace pro bezpečné vyrovnání svých zahraničních pohledávek. Obchodní komory a musea, průmyslové svazy, města a jiné korporace organisovaly zahraniční zpravodajskou službu komerční a pečují též o informaci neutrálního tisku. Stát poskytuje exportním průmyslům za určitých kautel výjimky z obecných zákazů přívozu surovin nebo vývozu tovarů, v Anglii poskytuje vláda britskému exportu úvěr, jestliže jeho prostředky válečnou krisí v cizině jsou investovány.*)

(Dokončení.)

Sociálně-politický obsah zákonů válečných.

Dr. Jos. Lukáš.

(Dokončení.)

V novele k obč. zákoníku částečně uplatněna též snaha po emancipaci ženy a postavení její na roveň muži v právním životě. Ač otázka ta sem nepatří, nemůžeme přes to nepoukázati aspoň na reflex, který nová ustanovení vrhají na stav, jenž v době války se jeví a jenž i po válce tím spíše se objeví. Hrůzy válečné zbaví přečetné rodiny nejen živitele, nýbrž i otcovského ochránce a ubude tím i možnost opatření vhodného poručníka. Ustanovujeť proto novela (v § 26—§ 198 obč. z.), že manželská matka nejen může ustanoviti určitou osobu za poručníka, nýbrž může býti sama poručnicí; spoluporučník má jí býti zřízen jen tehda, když zaň sama žádá anebo manžel v posledním pořízení spoluporučníka nařídil (předpokládaje ovšem v tomto případě, že mu v době smrti příslušela otcovská moc nad nezletilcem), anebo když by soud ze zvláštních důvodů zejména pro objem nebo obtíže správy jmění v zájmu poručence zřízení spoluporučníka nařídil (§ 27 č. 1—3 nov.). Ba dokonce může býti poručnicí i nemanželská matka, jíž může býti přidán poručník, když by toho bylo třeba pro hájení zájmů nemanželského dítěte (§ 27 č. 4.).

---

kromě potravin, ve Francii všechno zboží pro dovoz či průvoz do Francie musí míti dle nařízení z 29. prosince 1914 certifikáty od celních úřadů země původu, což později zostřeno tím, že spediléři nebo dopravovatelé přepravu zboží obstarávající nesmějí býti příslušníky nepřátelského státu.

*) Úvěr činí nanejvýše 50% cizozemských pohledávek, toho času nedobytných, prostředkovatelem mezi vývozcem a státem je Foreign Trade Debentures Committee, stát ručí směnečně, úvěr stojí jen o ½% více nežli diskontní sazba na nejlepší směnky; stane-li se exportér insolventním, nese 75% zajišťovací fond či stát, 25% banka, jež směnku eskontovala.

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

Dr. Jos. Gruber.

VI. Válka a obchod mezinárodní.

(Dokončení.)

Snad ještě více nežli zákazy nebo úlevy vývozu či dovozu způsobily převrat v zahraniční tržbě účinky války na komunikace, zejména na plavbu námořní. Nehledíc k tomu, že ihned po vypuknutí války bylo především nanejvýš obtížno, vstoupiti s cizinou ve spojení poštovní a telegrafní, zmizela německá i rakouská obchodní vlajka ihned ze všech otevřených moří světových: ještě před vyhlášením »zostřeného nebezpečí válečného« zadržela linie Hamburk—Amerika vyplutí svých parníků »Imperator« z Kuxhavenu a »Vaterland« z Nov. Yorku, a přes to, že německé přístavy nebyly Anglií blokovány, osiřely severomořské německé přístavy úplně, protože by se lodě byly neuchránily polapení. Namnoze bylo očekáváno, že záhy po vypuknutí války přejde značná část německého obchodního loďstva pod vlajku americkou, ale americké nabídky neodpovídaly zdaleka německým požadavkům a podnikatelé němečtí hleděli také udržeti co možná stav loďstva nezmenšený, aby po skončení války mohli německou námořní dopravu v co nejširším rozsahu opět zahájiti.*) Přes úspěchy svých křižníků a ponorek však má Německo co do vlastních lodí obchodních ztráty veliké; již do počátku března 1915 ztratilo Německo na dva miliony registr. tun svého obchodního loďstva, jež upadly v moc Angličanů, Francouzů a Rusů (nehledíc ani k polapeným lodím rakouskouherským a k nákladům německým i rakouským, jež byly polapeny na lodích neutrálních), v přístavech neutrálních je mnoho set německých lodí, do nich se uchýlivších, jež budou moci vyplouti až po skončení války.

Za to jest, pokud lze souditi, německý námořní obchod v moři Baltickém neporušen, vyjma snad záliv Čuchonský. Dánské miny učinily uzavřením Sundu a obou Beltů z Baltického moře uzavřený obvod dopravní, a německé miny i převaha německého loďstva, jež má v Kielském průplavě bezpečné domácí spojení

*) Dix v Conr. Jahrb. str. 39.

mezi mořem Severním a Baltickým, zadržují ruské válečné loďstvo v přístavech. V Baltickém moři zavedeny nové plavební trati, zvláště společností Hamburk—Amerika, mezi Bukovcem, Kodaní a Malmö, a také Štětín, Gdansko, Královec udržují plavby do Stockholmu a Kodaně, jsouce skrze tyto neutrální země prostředkovateli obchodu mezi Německem a zámořskou cizinou. V Severním moři zesilila linie Holand—Amerika dopravu pro zdolání německého exportu do neutrální ciziny, zvláště do Severní Ameriky, Amsterodam, Rotterdam i Kodaň a Stockholm loďmi s neutrální vlajkou opatřovaly Německu export i zásobování a na východ, do Australie, střední Ameriky a Tichého oceánu prostředkovaly německý zámořský obchod lodě janovské.*) Obrat k horšímu nastal zde jednak vyhlášením námořní blokády Anglie, jednak později vstoupením Italie do války, jímž politickohospodářská isolace obou monarchií středoevropských dovršena až na malé Švýcarsko a dosud neutrální Rumunsko.

Také proto za války vývoz Německa silně se zmenšil, jelikož jeho největší odběratelé, Anglie**) a Rusko,***) jsou s ním ve válce a ostatní státy, nepatří-li rovněž k válčícím — do nepřátelských zemí (bez Italie) šly dvě pětiny†) německého vývozu a

*) Dix v Conr. Jahrb. str. 40 a Weltwirtschaftskrieg, str. 17 a násl.

**) Úhrnný obrat zahraniční tržby německoanglické činil v r. 1912 přes 2 miliardy M, v čele německého vývozu do V. Britanie (celkem 1200 mil. M) stojí cukr, jehož dřívější odbyt se 1500 mil. M britskou hospodářskou politikou byl stlačen téměř na polovici, v čele německého dovozu z V. Britanie (celkem 850 mil. M) stojí kamenné uhlí (170 mil. M), pak bavlněná a vlněná příze a vlněné i česané látky (celkem asi 220 mil. M); v r. 1913 činil přívoz Německa z Velké Britanie 876·1 mil. M a vývoz dokonce 1438·2 mil. M, tedy aktivum tržební bilance plných 562·1 mil. M. Anglie vůbec jest největším odběratelem Německa, teprve za ní přichází s 1104·8 mil. M Rakousko-Uhersko, pak ihned s 880·0 mil. M Rusko a se 789·9 mil. M Francie, dále Belgie s 551·0 mil. a Italie s 393·5 mil. M. Připočteme-li export do Srbska (19·1 mil. M), vyvezlo Německo do nepřátelských států v r. 1913 za plných 4071·7 mil. M (do ostatní Evropy jen za 3606·5 mil. M).

***) Naproti vývozu do Ruska za 880·0 mil. M (v r. 1912) stojí arci německý dovoz z Ruska za 1424·6 mil. M, ale Německo by tíže hledalo odbyt pro své tovary nežli Rusko pro své suroviny.

†) K odchylným poněkud číslicím dochází Rudolf Dietrich ve spise »Unser Handel mit unsern Feinden«, Lipsko 1914, operuje ovšem jak se všemi nepřátelskými státy, tak s jejich zámořskými osadami a ochrannými územími, tedy s Velkou Britanií, Francií, Belgií, Ruskem, Srbskem, Japonskem, všemi britskými a francouzskými osadami mimoevropskými (k anglickým počítá Egypt a k francouzským Marokko) a s belgickým konžským státem. Na celkové hodnotě ročního německého dovozu participují takto dle něho nepřátelské státy a jejich osady 45%, podíl jejich na německém vývozu činí 41%. Z německého dovozu připadá na Rusko $^1/_3$, na Velkou Britanii skoro $^1/_5$, na Francii $^1/_8$, na Britskou Indii $^1/_{10}$, na Belgii méně než $^1/_{12}$, z celkového německého vývozu připadá přes $^1/_3$ na Velkou Britanii, přes $^1/_3$ na Rusko, stejně na Francii, $^1/_8$ na Belgii, po

Německo bralo z nich třetinu svého dovozu — jsou buď nedostatečny nebo importu neschopny a zámořská spojení dosud nemohla býti plně organisována. Přes to ani v Německu nechybí energických pokusů navázati přerušené styky s neutrální cizinou (založení banky pro válečné pojištění v Hamburce s kapitálem 28 mil. M.*)

Také zahraniční obchod rakouskouherské monarchie za války dodnes silně utrpěl nejen s nepřátelskými státy, do nichž jde třetina našeho vývozu — vyvážíme, dle číslic za rok 1913, do Ruska za 116·4 mil. K, do Anglie za 277·2 mil., do Francie jen za 86·2 mil., do Belgie za 27·7 mil.,**) do Italie za 226·2 mil., do Srbska za 55·5 mil. K, — a z nichž béřeme 30% dovozu, nýbrž i se státy neutrálními, ba i se spojeneckým Německem, protože i v nich válkou nastaly hospodářské otřesy, mobilisace, dalekosáhlé zákazy vývozu a průvozu, moratoria pro placení závazků do ciziny a druhdy i pro vnitřní platy a pod. Třeba že pro naše hospodářství — jsme daleko větší měrou nežli Anglie a Německo stát soběstačný — nemá vnější tržba leč poměrně menší význam, přece není bez důležitosti alespoň částečné odpadnutí $6^1/_2$ miliardy K ročního obratu v této tržbě, ani význačnější ještě okolnost, že pro četná výrobní odvětví dovážeti musíme suroviny z ciziny. Je-li Anglie ohrožena, nemohouc pro své tovary nalézti odbytu, jsme my spíše ohroženi podvázáním přívozu (bavlna, vlna, uhlí, obilí, rýže, káva, čaj, kakao a j.).

Avšak také zahraniční obchod států trojdohody nezůstal válkou nedotčen; poměrně nejméně utrpěla dosud Anglie, ovládajíc

---

$^1/_{30}$ na Britskou Indii a Japonsko. K Rusku nepočítá autor Finsko, hlavně proto, že říšsko-německá úřední statistika vyhrazuje mu zvláštní místo; ostatně bude prý jistě od Ruska odtrženo a je Němcům nakloněno. Podíly nepřátelských států na vývozu jednotlivých výrobků jsou velmi značné (přes 20—30%) a vzrostly by ještě, kdyby Němci neměli četných pobočných závodů v největších nepřátelských státech. Dietrich liší státy s Německem spřátelené (Rakousko-Uhersko, pak Nizozemsko s indickými osadami, Švýcary, Dánsko, Švédsko, Norsko, Španělsko a Turecko a na dálném východě Čína) a nejisté nebo pochybné (Italie, Rumunsko, jihoamerické státy Argentina, Brasilie, Chile). S Německem spřátelené státy participují na jeho dovozu 23%, dohromady s uvedenými nejistými státy 36%, tedy $^4/_5$ podílu nepřátelských států, na vývozu participují 37%, dohromady s nejistými státy dokonce 47%, jejich podíl na německém vývozu je tudíž větší, než podíl nepřátelských států.

*) Výkazů o své zahraniční tržbě Německo za války neuveřejňuje.

**) Náš vývoz do Německa činil v r. 1913 1142·7 mil., za to arci přívoz plných 1396·8 mil., jsme tedy v obchodu s Německem pasivní o 254·1 mil. K, náš přívoz z V. Britanie činí 226·4 mil., z Francie 116·6 mil., Belgie 42·4 mil., Italie 170·9 mil., Srbska 22·7 mil. (klesl proti roku 1912 o 18·1 mil.), Ruska 202·5 mil. K. Celková tržba naší monarchie v r. 1913 činila 2987·5 mil. K ve vývozu a 3508·7 mil. K v dovozu, celkem tedy 6496·2 mil. K a tržební pasivum 521·2 mil. K, z čehož skoro polovice připadá jen na obchod s Německem.

všechna otevřená moře, nejvíce Rusko, jemuž uzavření baltických úžin a Dardanel podlomilo export obilní; utrpěly však také státy neutrální, zejména ryze vnitrozemské Švýcarsko — vyjímajíc nyní snad jen Spojené Státy americké s jejich obrovskými dodávkami válečných potřeb, potravin i surovin do Evropy*) — jež se arci v plném rozsahu objeví teprve v tržební bilanci za rok 1915.

Ovšem jsou tendence, které se snaží obchod mezinárodní i za války udržeti a oživiti: zájem všech evropských států na jistých importech a zájem Ameriky na exportu produktů, pro něž není odbytu leč v Evropě. Hospodářský život v Americe trpěl válkou neméně nežli v Evropě: zásoby obilní se hromadily, farmáři odkázaní na rychlý prodej sklizně upadali v tíseň, protože možnost lombardu byla obmezená, a podobně bylo s nadmíru bohatou úrodou bavlny, s tabákem, petrolejem, mědí a j., naložené vagony se kupily uvnitř země,**) protože přístavy pro nedostatek neutrálních

---

*) Počátkem dubna t. r. byla alespoň pro některé státy uveřejněna data o jejich zahraničním obchodě r. 1914, z nichž souditi lze na vliv války na obraty mezinárodního obchodu. Ovšem chybí ještě data o obchodu na př. Německa a Belgie. U srovnání s r. 1913 činila r. 1914 hodnota v mil. marek

	dovozu			vývozu		
	1913	1914	Rozdíl v %	1913	1914	Rozdíl v %
Rakousko-Uhersko	2.805·5	2.204·2	— 18·24	2.327·3	1.692·6	— 28·07
Anglie	15.682·2	14.227·6	— 9·27	12.950·3	10.724·7	— 17·19
Francie	5.465·9	4.554·1	— 16·68	4.511·3	3.537·3	— 21·59
Rusko	3.120·9	2.020·3	— 35·27	2.849·7	2.332·6	— 18·15
Švýcarsko	1.535·8	1.169·3	— 23·87	1.101·1	949·5	— 13·77
Švédsko	953·4	866·7	— 9·10	920·8	842·9	— 8·45
Spojené Státy . .	734·5	7.515·1	+ 2·32	10.424·1	8.873·4	— 14·88
Egypt	578·2	450·8	— 22·04	656·9	499·9	— 23·91
Celkem . . .	37.482·1	33.098·1	— 11·69	35.741·6	29.453·0	— 17·59

Poměrně nejvíce poklesl dovoz ruský, absolutně nejvíce dovoz anglický, celkem poklesl dovoz těchto zemí r. 1914 o 4·4 miliardy M čili o 11·69%. Tento pokles připadá vesměs na pět válečných měsíců (průměrem měsíčně o 900 mil. marek). Pokles vývozu všech vypočtených zemí činí 6·3 miliardy marek čili 17·59%. Celkový pokles světového vývozu kolísá asi mezi 12—15 miliardami marek. Volksw. Chronik, únor 1915, str. 105 a násl., uvádí tato data v milionech korun, fr. a lir.

	Rakousko-Uhersko		Francie		Italie	
	1914	1913	1914	1913	1914	1913
přívoz	3406·6	2769·7	6349·2	8421·3	287·2	364·6
vývoz	2753·1	2015·9	4824·5	6880·2	221·8	351·2
pasivum . . .	737·3	636·9	1524·7	1541·1	66·4	13·4

Pokles vnější tržby činí tedy u naší monarchie 1374·2 mil. K, u Francie 4127·8 mil. fr., u Italie 105·8 mil. lir.

**) Za bavlnu platí cizina ročně Americké Unii na 600 mil. dolarů, 1. září bývá obyčejně již na 2 mil. balíků na cestě do Evropy. »Všechny sýpky jsou k prasknutí plny pšenice a jiného obilí, není však vozidel, aby se mohlo dopraviti do Evropy, železnice nemohou přijímati již žádného obilí k přepravě, nemajíce je kde umístiti. Také vývoz oleje vázne.« (Frankfurter Zeitung 8. srpna 1914.)

lodí již byly přeplněny, a usnesení americké vlády připustiti i lodě válčících mocí k neutralisování pod americkou vlajkou zůstalo následkem protestu Anglie a Francie bez praktického účinku,*) prospěvši dosud jen loděm amerických společností (trustu ocelového, petrolejového a j.), které dosud jezdily pod vlajkou anglickou nebo německou. Z neutrálních evropských mocí především Italie měla větší možnost strhnouti na sebe větší část zámořského obchodu — Holandsku překážela nejistota Severního moře — Benátky zařizovaly se již za překladiště americké bavlny pro Rakousko k nevoli italských přádelen, které usilovaly raději o export příze do Rakouska, kdyby mu dovoz bavlny byl znemožněn, příležitosti této však Italií nebylo valně využitkováno a její vstup do války učinil ovšem definitivně konec výhodné její dopravně-obchodní posici.

Americká Unie utrpěla však také podvázáním přívozu: Německo dodává téměř 90% spotřebovaných tam barviv dehtových, pro jichž nedostatek musily již záhy po vypuknutí války četné textilní továrny výrobu zastaviti,**) také dopravní podniky utrpěly 15—20%ní úbytek příjmů a většina železnic upadla ve vážné finanční rozpaky, a neméně utrpěl i americký fiskus, jehož hlavním zdrojem jsou příjmy celní a dovoz jen ze států nyní válčících činil v posledním roce 380 mil. dolarů.***)

Avšak také vývoz musí býti udržen a pěstěn, nyní arci jen do států a přes stále řidší státy neutrální, tedy dnes již jen přes přístavy nizozemské a nordické. Do nordických zemí však vůbec náš export není příliš značný — r. 1912 do Dánska za 10, do

---

*) Americký kapitál se také bál využitkovati této příležitosti ku zjednání obchodního loďstva Americe, jelikož prý Anglie a Francie budou zevrubně zkoumati, není-li americké registrování lodí pouhou zástěrou, pod níž by rejdaři nepřátelských států chtěli zužitkovati svá plavidla (tamtéž). V amerických přístavech kotví německých a rakousko-uherských lodí o tonáži 482.000, z čehož připadá na linii Hamburk-Amerika 248.000 tun, na Severoněmecký Lloyd 147.000 tun a na rakouské linie 55.000 tun, z velikých německých parníků v Unii uvázlých jmenují se Vaterland (54.282 t), Amerika (22.662 t), President Lincoln (18.168 t), President Grant (18.072 t) z linie hamburské a z Lloydu George Washington (25.570 t), Kronprinzessin Cäcilie (19.503 t) a Kaiser Wilhelm II. (19.361 tun). President Wilson zasazoval se o přijetí nákupního zákona lodního proti oposici vedené lodním trustem Morganovým, aby zlomil monopol trustu a umožnil snížení převysokých sazeb americké lodní dopravy. (Volksw. Chronik 1915, str. 109 a násl.)

**) Od vypuknutí války bylo prý v Unii propuštěno na 160.000 dělníků. (Frankf. Zeitung 8. srpna 1914.)

***) I neutrální Unie musila proto zavésti řadu velmi nemilých válečných daní na spotřebu piva, vína, cigaret, daně na vstupenky, daně bankovní atd. (Volksw. Chronik 1914, str. 777.)

Švédska za 9·2 a Norska za 3·7 mil. K — větší již do Holandska, 30 mil., ale skoro vesměs zboží, jehož vývoz je z vojenské potřeby zakázán nebo které má nyní tak vysokou cenu doma, že není podnětu k vývozu. Větším odběratelem naším jest z neutrálních států pouze Švýcarsko (180 mil., nejvíce textilní zboží 70 mil., cukr 30, cerealie 20 a dříví 15 mil. K) — snad lze, byť i v obmezené míře, udržeti vývoz dříví a cukru, a časopisy přinesly zprávu, že v tom směru, zejména pro zrušení zákazu vývozu dříví a dřevěného zboží, působily již silně interesované země alpské. Hůře je s Balkánem i neutrálním: nehledíc k zákazům vývozu je pro styk s Bulharskem a Rumunskem doprava po Dunaji obmezena jen až k srbským hranicím, řídká železniční síť jihouherská je přetížena transporty vojenskými, zvláštní poměry úvěrní a platební vylučují obvyklé kreditování, konečně všude panuje svrchované napětí politické a nejistota. Ještě nesnadnější je obchodní styk náš i Německa se zámořím: prvním válečným činem Anglie bylo přeřezání podmořských kabelů německých, takže Rakousko i Německo jsou od styku se zámořím isolovány a telegrafní styk s Amerikou severní i jižní je pak možný jen přes Holandsko, Dánsko a Norsko (nebo ještě do poslední doby i přes Italii, avšak i její kabely vedou přes Gibraltar a jižní Afriku), přístupné kabely jsou přetíženy, zakázáno jest užívati zkratek, odpadla dále bankovní spojení evropský zámořský transport financovavší, konečně v neutrálních státech není ani dost lodního místa pro všechny potřebné transporty, nehledíc ani ke zdražení transportu skrze vzdálené přístavy a vysoké sazby válečného pojištění i konečně k četným příročím pro platy do ciziny.

Poněvadž mezi státy přímo války se účastnícími je přímý styk obchodní přirozeně zcela vyloučen a poněvadž v této válce snad po prvé v dějinách zúčastněny jsou nyní již všechny evropské velmoci, jsou malé státy neutrální — zejména Švýcarsko, Holandsko, Dánsko, pro Německo i země skandinavské — dnes jedinými dvířky v nouzi, jimiž se provádí obchodní styk válčících států — vyjímajíc Anglii, která ovládá oceán, a spojenou s ní Francii — s ostatním světem, zejména s Amerikou, které jsou prostředníky dopravy potravin a surovin pro státy válčící a jimž tedy i v jejich chování připadl v této válce význam nebývalý.*)

*) Tak zařídil brzy po vypuknutí války Rotterdam nové týdenní lodní spojení do N. Yorku, Göteborg do Brasilie, i Bergen a Kristiania a Stockholm jsou východisky zámořských linií plavebních. (Volksw. Chronik 1914, str. 574.)

I obchod těchto států je však podroben obtížím a obmezením, fysicky již na př. minami, v námořní válce používanými a zejména Severní a Baltické a dílem i Jaderské moře ohrožujícími, obtížemi kabelového spojení se zámořím i jiskrové telegrafie.

Některé důležitější otázky z theorie železničního tarifnictví.*)

O. Šmíd, vrch. tarif. inspektor obchod. komory, hon. docent c. k. české vys. školy technické v Praze.

Povšechné úvahy sazbotvorné.

Pokud jest výroba určitého zboží neb určitých hospodářských úkonů malá, jest možno, ba i nutno, odměnu (cenu) za vyrobené zboží neb provedený úkon při jejich prodeji (směně) jednotlivě a přesně stanoviti. Možno jest to proto, že jest dostatek času, vyšetřiti nejen vlastní (režijní) výlohy, jichž bylo k výrobě tohoto zboží neb k provedení tohoto hospodářského úkonu vynaložiti, nýbrž i zisk, připadající na dotyčný jednotlivý úkon (práci — výrobek), nutno pak proto, že nelze při malé výrobě a směně vždy to, oč bylo jednou méně žádáno, tedy proděláno, vyvážiti (vydělati) po druhé.

Totéž platí ovšem i o malých drobných úkonech dopravních, jež ve svém hospodářském významu a účinku rovnají se úplně výrobě a směně jiných hospodářských hodnot.

Zcela jinak jest tomu při dopravě ve velkém, jakou na př. sprostředkují železnice. Zde individualita jednotlivého úkonu dopravního úplně ustupuje do pozadí, neboť nedostává se tu ani možnosti, ani nutnosti vyšetřiti a zjistiti při každém jednotlivém úkonu dopravním — pro jejich nesmírné množství — vlastní (svéstojné) jeho výlohy, jež by jedině tvořiti mohly správný podklad pro zjištění jeho vhodné prodejní ceny. To lze tím méně provésti, any se — jak z následujících výkladů bude vidno — vlastní výlohy, připadající ve velké dopravě na každý jednotlivý úkon dopravní, neustále s pohybem (intensitou), totiž vzrůstem neb poklesem dopravy mění a nemohou tedy již z tohoto důvodu tvořiti nutného podkladu pro správné ocenění jednotlivých úkonů dopravních.

K tomu přistupuje ze závažných důvodů národohospodářského rázu nutnost, poplatky v železniční dopravě stanoviti, pokud možno, **trvale** (stabilně) tak, aby mohly výlohy dopravní tvořiti jakožto důležitá cenotvorná složka pevný a nikoliv snad stále měnitelný podklad při celkové kalkulaci prodejní. Nic by

---

*) Výňatek z chystané práce »Železniční tarifnictví«, Úvod do theorie a praxe železničních tarifů.